

SÈRIE CONFLICTES OBLIDATS

CAUCAS SUD

Institut de Drets
Humans de Catalunya

Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament

Generalitat de Catalunya
Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i Participació
Oficina de Promoció de la Pau
i dels Drets Humans

INSTITUT DE DRETS HUMANS DE CATALUNYA

www.idhc.org

Primera edició: febrer 2011

Dipòsit legal: B.1961-2011

ISSN 2013- 4223

ÍNDEX

PRESENTACIÓ	3
--------------------------	---

CAUCAS SUD: CONFLICTES SENSE RESOLDRE, *Marina Arakelyan*

Introducció	6
1. Armènia.....	8
2. Nagorno Karabakh i Azerbaidjan	8
3. Geòrgia i Abkhàzia	9
4. Geòrgia i Ossètia del Sud	10
I. El conflicte de Nagorno Karabakh	10
1. Les arrels del conflicte	11
2. L'escalada del conflicte: 1987 – 1991	13
3. El paper de l'OSCE en el conflicte	16
4. Conseqüències del conflicte	18
II. Ossètia del Sud i Abkhàzia.....	20
1. El conflicte d'Abkhàzia	23
2. El conflicte d'Ossètia del Sud	28
III. Conclusions	36

CONFLICTES OBLIDATS AL CAUCAS SUD I EL PAPER DE LA UNIÓ EUROPEA, *Natividad Fernández Sola*

I. Presentació dels principals conflictes: Ossètia del Sud, Abjasia, Nagorno-Karabaj	42
II. Paper de les Organitzacions Internacionals en els conflictes del Caucas Sud.....	48

III. Evolució dels conflictes congelats d'acord a les actuacions de les organitzacions internacionals i els interessos contraposats dels Estats o de les grans potències en ells.....	54
1. La guerra dels cinc dies d'agost de 2008	54
2. Percepcions de seguretat internacional en la crisi del Caucas .	58
3. Impacte dels protocols de Zuric entre Turquia i Armènia de 10/10/2009	62
IV. Conclusions	64

ELS PROCESSOS DE PAU AL SUD DEL CAUCAS: OBSTACLES I REPTES PER LA PAU, *Ana Vilellas Ariño*

I. Introducció	66
II. L'horitzó incert d'Abjasia i Osetia del Sud	69
1. El procés de pau a Abkhàzia	70
2. El procés de pau a Ossètia del Sud.....	76
3. Abkhàzia i Osetia del Sud: Obstacles i reptes comuns a l'escenari pre-2008	79
4. L'escenari post-2008: Els processos de pau a la cruïlla	81
5. Lliçons de futur	84
III. Nagorno-Karabakh: El camí cap a la pau?	87
IV. Conclusions	93

Presentació

El Programa de "Conflictes oblidats" pretén donar a conèixer la realitat que es viu en algunes regions del món, amb l'objectiu de promoure un major coneixement i sensibilitzar la ciutadania sobre aquests conflictes i les seves conseqüències. Aquesta aproximació es realitza des de la perspectiva dels drets humans i del dret internacional, buscant conèixer les causes profundes dels mateixos i d'aportar una visió constructiva que permeti avançar en el camí cap a la seva solució pacífica.

En el cas del Càucus Sud, es tracta de conflictes que es remunten en la història recent a la desintegració de l'URSS i constitueixen una de les moltes disputes territorials no resoltes des de llavors, en què es barregen reivindicacions nacionals i factors religiosos amb diversos interessos geopolítics i energètics en joc. En aquesta regió, composta per tres Estats sobirans, Geòrgia, Azerbaidjan i Armènia, trobem també a tres territoris, Abkhàzia, Ossètia del Sud i Nagorno Karabakh, que aspiren a convertir-se en Estats i que han travessat períodes de tensió i de lluita armada que han deixat com a saldo un gran nombre de víctimes i greus violacions als drets humans, sense arribar a assolir una solució definitiva a les seves reivindicacions. Com altres tants conflictes oblidats, la realitat que es viu al Càucus Sud només es fa visible per a nosaltres quan esclata la violència, com va succeir l'any 2008, per després desaparèixer novament dels mitjans de comunicació i de l'agenda internacional.

Per acostar aquesta realitat a la nostra societat i sensibilitzar la ciutadania sobre el que passa en diferents llocs del món, l'IDHC ha vingut organitzant de forma periòdica diferents activitats. En el cas del Càucus Sud, l'IDHC va celebrar a Barcelona, el 21 d'octubre de

2009, dues taules rodones en què es va abordar la problemàtica de la regió des de diferents punts de vista. La primera d'elles que va tenir per nom "Els conflictes del Càucus Sud. Història i futur" va estar a càrrec de Natividad Fernández Solà, professora de Dret Internacional i Relacions Internacionals de la Universitat de Saragossa i d'Ana Vilellas, investigadora de l'Escola de Cultura de Pau de la Universitat Autònoma de Barcelona i va ser moderada per David Bondia, director de l'IDHC. En aquesta primera trobada es va realitzar una aproximació històrica als conflictes, es va analitzar el paper de les organitzacions internacionals a la regió -en particular del Grup de Minsk de l'Organització per la Seguretat i Cooperació a Europa (OSCE) i de la Unió Europea (UE)- i els avenços i retrocessos dels processos de pau al voltant dels tres conflictes. La segona taula rodona, "ONG en el terreny: La situació dels drets humans a la regió", va comptar amb la participació de tres representants de diverses ONG. Avetik Ishkhanyan, director de l'ONG *Armenia Helsinki Committee*, Avaz Hasanov, director de l'ONG *Society for Humanitarian Research* i Ucha Nanuashvili, membre de *Human Rights Centre* de Geòrgia, van compartir les seves experiències i la seva visió dels conflictes i la repercussió d'aquests en l'exercici i gaudi dels drets humans. La moderació va anar a càrrec de Rita Huybens, de la Lliga dels Drets dels Pobles.

Com a resultat d'aquesta activitat, l'IDHC presenta aquesta publicació que té per objectiu posar a l'abast de la ciutadania en general, així com de les persones particularment interessades en els conflictes del Càucus Sud, alguns dels temes presentats durant les taules rodones, en concret, els documents elaborats per Ana Vilellas i Natividad Fernández Solá, així com un document elaborat per Marina Arakelyan, col.laboradora de l'IDHC i membre de l'ONG armènia *European Integration*, on s'analitza l'evolució històrica recent dels conflictes.

Si bé les taules rodones daten de finals del 2009, l'IDHC ha seguit de manera expectant l'evolució posterior d'aquests conflictes. En aquest sentit, pel que fa als fets durant els últims mesos a la regió, lamentablement, cal assenyalar que la tensió es manté. En relació al conflicte de Nagorno-Karabakh, durant l'any 2010, s'han produït violacions constants de l'alto el foc, tant per part d'Armènia com de l'Azerbaidjan, on van morir soldats d'ambdues parts. Durant la cimera de l'OSCE de desembre de 2010 a la ciutat d'Astana, capital de Kazajstan, els presidents d'Armènia i d'Azerbaidjan van intercanviar dures crítiques, que incloïen acusacions de crims de guerra, genocidi i neteja ètnica¹. Fins ara, tots els anys de mediació en aquest conflicte no han donat com a resultat un acord que posi fi al mateix. Pel que fa a la situació a Geòrgia, es pot afirmar que, tot i la reobertura del lloc fronterer de l'Alt Larsi l'1 de març de 2010, les relacions amb Rússia no s'han normalitzat i continuen produint incidents de manera regular a la frontera de Ossètia del Sud. Les converses internacionals mantingudes a Ginebra sota els auspicis de les Nacions Unides, l'OSCE i la UE van quedar estancades.

Des de l'IDHC, sent conscients que la reflexió requereix acció, reafirmem la nostra aposta decidida a fer un seguiment a aquests conflictes oblidats i esperem que totes les parts implicades renovin els seus compromisos per aconseguir la pau en aquesta regió del món.

Luciana Coconi

IDHC

¹ Veure: Documents de la Cimera de la OSCE, 1-2 de desembre de 2010, Astana, Kazajstan: <http://summit2010.osce.org/es/documents>

INTRODUCCIÓ

L'objectiu del present article, que s'inclou en la publicació «Conflictes Oblidats: Caucas Sud» de l'Institut de Drets Humans de Catalunya, és donar una panoràmica històrica sobre aquesta desconeguda i complexa zona d'Europa. D'aquesta manera, repassarem succintament l'aparició dels tres estats sobirans de la regió (Armènia, Azerbaidjan i Geòrgia) i coneixerem amb més detall els tres conflictes que, encara avui dia, es troben actius en la regió: Nagorno Karabakh, Abkhàzia i Ossètia del Sud.

El terme «Caucas Sud» fa poc que ha aparegut. Temps enrere es parlava del Caucas en general i sovint també s'usava el terme «Transcaucàsia». Amb la caiguda de la Unió Soviètica (URSS) i la formació dels nous estats independents en aquesta regió, es van produir canvis geopolítics importants. La lluita de les repúbliques de Transcaucàsia per la sobirania nacional i la independència a finals de la dècada dels 80 del segle XX i l'inici de la dècada dels 90 es desenvolupava des del punt de vista de les consignes de la lluita contra el totalitarisme soviètic. La *perestroika* i la democratització de la vida pública a la segona meitat dels anys 80 no van crear els conflictes i els moviments nacionals, sinó que simplement en van descobrir la seva existència dins de l'URSS.

* Marina Arakelyan, col.laboradora de l'IDHC i membre de l'ONG armènia European Integration.

** Article traduït de l'original en castellà per Glòria Laborda Altadill.

El Caucas Sud potser és el millor exemple de la regió que duu a terme aquests processos. En aquesta regió, com en un mirall, es reflecteixen els fenòmens negatius i positius de l'etapa actual del desenvolupament mundial. En poques paraules, podríem dir que el Caucas Sud és un model original minúscul del món modern amb totes les seves tendències contradictòries.

En un període de 15 anys, des de 1992 fins a 2008, aquesta regió ha passat d'anomenar-se «la Transcaucàsia Soviètica» a «Caucas Sud». Les tres repúbliques soviètiques de la regió, Armènia, Geòrgia i Azerbaidjan, compartien la ideologia general imperant, el sistema polític econòmic únic, així com la vida social. La regió es componia a més a més per cinc regions autònomes nacionals: les repúbliques d'Abkhàzia i Adjària, la regió autònoma d'Ossètia del Sud –com a part de la República Socialista Soviètica de Geòrgia (RSS de Geòrgia)–, la república autònoma de Nakhitxevan i la regió autònoma de Nagorno Karabakh, com a part de la República Socialista Soviètica d'Azerbaidjan (RSS d'Arzerbaidjan).

Avui dia, al territori del Caucas Sud coexisteixen tres estats sobirans: la República d'Azerbaidjan (població aproximada de 8,6 milions d'habitants i amb una superfície de 86.000 Km²), la República d'Armènia (població aproximada de 3,3 milions d'habitants i amb una superfície de 29.800 Km²) i Geòrgia (població aproximada de 4,6 milions d'habitants i amb una superfície de 69.500 Km², tenint en compte que Abkhàzia i Ossètia del Sud tenen 8.600 Km² i 3.900 Km² de superfície); sense oblidar-nos de les tres autoproclamades repúbliques: Abkhàzia, Ossètia del Sud i Nagorno Karabakh, que *de facto* s'han separat dels estats sobirans per complet i s'han declarat independents.

Seria convenient recordar els processos històrics de principis dels anys noranta, quan l'URSS es desintegrava i les repúbliques de la Transcaucàsia Soviètica buscaven noves vies per a desenvolupar-se i aconseguir la sobirania. Cal destacar en aquest punt que els processos que han originat els conflictes que explicarem a continuació són complexos i que, desentranyar els seus orígens i les seves característiques en poques línies resulta molt complicat. És per a això que ens hem vist obligats a simplificar en algunes ocasions, i així es fa honor a una millor comprensió.

1. Armènia

El Soviet Suprem de la República Socialista Soviètica d'Armènia (RSS d'Armènia) va acceptar la Declaració d'independència el 23 d'agost de 1990. El 21 de setembre de 1991, la República d'Armènia va realitzar un referèndum sobre la desvinculació de l'URSS i des de llavors el 21 de setembre se celebra el Dia de la Independència de la moderna República d'Armènia.

El març de 1991, es va realitzar un referèndum a Moscou sobre la conservació de l'URSS com a «Federació de les Repúbliques Sobiranes». Armènia i Geòrgia (juntament amb les repúbliques bàltiques i Moldàvia) es van negar al procés d'aquest referèndum en els seus propis territoris.

2. Nagorno Karabakh i Azerbaidjan

A començaments de 1988, les relacions entre la RSS d'Azerbaidjan i la RSS d'Armènia van empitjorar de cop i volta per la situació a la regió autònoma de Nagorno Karabakh: aquell any, el parlament havia votat a favor de la unió amb Armènia. El 10 de desembre de

1991 es va dur a terme un referèndum sobre la independència a la regió autònoma de Nagorno Karabakh i el 6 de gener de 1992 la majoria va votar per la independència. Aquest fet va desencadenar una guerra entre Azerbaidjan i Armènia. El maig de 1994 es va declarar l'alto el foc a la zona, sota la supervisió del Grup de Minsk, que es va crear dins l'Organització per a la Seguretat i Cooperació a Europa (OSCE) i que es componia per Rússia, EEUU i França.

3. Geòrgia i Abkhàzia

El 9 d'abril de 1991, el Soviet Suprem de Geòrgia va aprovar l'«Acte sobre la reconstitució de la independència estatal de la RSS de Geòrgia». I així fou com Geòrgia es va proclamar estat independent.

El 28 d'agost de 1991, Azerbaidjan va declarar la seva independència, però va ser el 18 d'octubre de 1991 quan oficialment es va constituir com a estat independent i sobirà.

El 8 de desembre de 1991, els presidents de Rússia, Ucraïna i Bielorrússia van signar el Tractat de Belovezh, a través del qual es va declarar la dissolució definitiva de l'URSS. L'abril de 1991, en el mateix moment en què Geòrgia declarava que sortia de l'URSS, Abkhàzia declarava la seva intenció de quedar-se a l'URSS. I el 1992 Abkhàzia va declarar la seva independència de Geòrgia. Les divergències entre Tbilisi i Sukhumi van provocar que entressin en conflicte entre 1992 i 1994. L'enfrontament va concloure l'abril de 1994 gràcies a la mediació de Rússia i de l'ONU. El juny de 1994 es van desplegar forces russes pacífiques sota el control de l'ONU al territori d'Abkhàzia. Finalment, el Soviet Suprem d'Abkhàzia va proclamar la independència i més tard, el 26 de novembre de 1994, es va aprovar una nova Constitució.

4. Geòrgia i Ossètia del Sud

El 1990, el Consell de la Regió Autònoma d'Ossètia del Sud va declarar la independència i va proclamar la República d'Ossètia del Sud. Anteriorment, s'havien produït tensions amb Tbilisi quan, el 1989, el Soviet Suprem va prendre la decisió de canviar l'estatus d'Ossètia del Sud de «regió autònoma» a «república autònoma». En aquell mateix moment, Tbilisi va prendre la decisió de liquidar l'autonomia i bloquejar el centre de la regió autònoma d'Ossètia del Sud: Tskhinvali. Després d'un període d'enfrontaments armats es va aconseguir l'alto el foc conseqüentment a la firma a Dagomys d'un acord entre Rússia i Geòrgia. Segons aquest acord, a partir del 14 de juliol de 1992 es desplegarien a la zona forces de pau, formades per soldats russos, georgians i ossetes.

A continuació s'explicaran de manera detallada els tres conflictes de la regió del Caucas Sud, així com la seva situació actual.

I. EL CONFLICTE DE NAGORNO KARABAKH

El conflicte de Nagorno Karabakh és un dels més llargs i sagnants que s'han viscut en l'espai postsoviètic. Per primera vegada en la història de l'URSS hi va haver una confrontació armada i directa entre dues repúbliques soviètiques.

El començament oficial del conflicte de Nagorno Karabakh va ser el 20 de febrer de 1988, quan el Consell Regional de Nagorno Karabakh va prendre la decisió de deixar de formar part d'Azerbaidjan per convertir-se en territori armeni. Des d'aleshores,

el conflicte de Nagorno Karabakh es pot dividir en tres grans etapes:

1º 1988 – 1991. El període de lluita dels armenis contra el govern de la RSS d'Azerbaidjan, que utilitzava totes les seves estructures per implementar polítiques d'expulsió de la població armènia del territori.

2º 1992 – 1994. Guerra entre l'Exèrcit Nacional d'Azerbaidjan i l'Exèrcit de l'Autodefensa format per població armènia.

3º 1994 – 2006. Alto el foc i començament de les negociacions per a aconseguir una solució pacífica del conflicte. Fins al moment no s'havia arribat a cap solució duradora.

1. Les arrels del conflicte

Els àzeris i els armenis tenen arguments històrics diferents sobre les seves pretensions sobre Karabakh. Els primers afirmen que aquesta regió sempre s'ha trobat sota el seu domini; els armenis declaren que a Karabakh sempre han viscut els armenis i que el poder dels àzeris és il·legítim. És interessant remuntar-nos una mica en la història per a conèixer les arrels, molt controvertides, del conflicte.

Entre els anys 1801 i 1828 Rússia va ocupar les terres que avui dia són territori d'Armènia i d'Azerbaidjan. El territori de Karabakh va passar el control nominal de Pèrsia al poder de Rússia pel Tractat de Gulistan de 1813.

El 1903 es va endurir la política tsarista a la regió i l'abril de 1918, Armènia, Geòrgia i Azerbaidjan van formar la República Federal

Transcaucàsica. Durant el període de 1918 a 1921 el poder soviètic estava establert en tot el territori de Transcaucàsia.

No obstant això, la reconciliació dels tres pobles del Caucas Sud va resultar massa difícil i al cap de poc temps la Federació Transcaucàsica es va dividir. Els armenis estaven interessats en l'establiment del protectorat rus o britànic, els georgians s'inclinaven més cap a Alemanya i els azerbaidjanesos cap a Turquia.

Després del triomf bolxevic, la lluita per Karabakh no cessà, tot i que va deixar de ser una lluita militar per transformar-se en una lluita política i així va continuar durant tres dècades més, fins que el govern soviètic va decidir solucionar aquest problema.

El desembre de 1920, el Comitè d'Azerbaidjan soviètic, amb la pressió de les autoritats centrals, va decidir que les regions de Karabakh, Zangezour i Nakhitxevan passessin a control armeni. Josif Stalin, que llavors era Comissari del Poble pels Afers de les Nacionalitats, va anunciar públicament aquesta decisió. Quatre mesos després, però, es va produir un canvi de criteri en el que van tenir a veure les pressions del poderós partit comunista d'Azerbaidjan i l'allunyament que llavors tenien el govern soviètic d'Erevan i el de Moscou. El 5 de juliol de 1920 Stalin va prendre la decisió d'entregar el control sobre Karabakh a Azerbaidjan. D'aquesta manera, el juliol de 1923 es va crear la Regió Autònoma de Nagorno Karabakh (RANK) com a part d'Azerbaidjan, amb la majoria de la població armènia (94%).

L'elit i els intel·lectuals armenis van demanar diverses vegades pacíficament a Moscou l'annexió de Nagorno Karabakh a Armènia.

No obstant això, els armenis no van trobar el suport necessari per aconseguir-ho. La dissolució de la República Federal Transcaucàsica el 1936 i la creació de les tres repúbliques de la unió transcaucàsica van fer que Karabakh encara anés més lluny d'Armènia.

Segons el cens de la població de 1970, a Karabakh vivien un 80% d'armenis, mentre que el 1939 representaven el 91% de la població local. Els armenis han culpats el govern àzeri d'intentar reduir el nombre d'armenis a la regió.

2. L'escalada del conflicte: 1987 – 1991

A partir de la *glàsnost*, la situació va canviar i va resultar més segur expressar noves idees sobre la independència. Des de 1987, els poders de Moscou van començar a rebre diferents missatges exigint la integració de Karabakh amb Armènia.

L'11 de febrer de 1988 va tenir lloc a Karabakh una manifestació en què la gent va expressar la seva protesta contra les polítiques cultural i econòmica de Bakú a la RANK. El 20 de febrer el Consell Regional va aprovar per àmplia majoria una resolució en què se sol·licitava als Consells Superiors d'Armènia, Azerbaidjan i l'URSS que entreguessin el control de la RANK a Armènia. Entre el 21 i el 25 de febrer la tensió a Armènia es va complicar a causa del fet que a Erevan van començar altra vegada les manifestacions: centenars de persones van sortir al carrer.

Poques hores després es va iniciar a la ciutat de Sumgait –ubicada a 25 quilòmetres al nord de Bakú– una matança contra els residents armenis. El resultat d'aquests fets van ser 32 morts, segons les estadístiques oficials soviètiques. Es van colpejar els armenis, i es

van violar i assassinar les dones al carrer, durant tres dies de violència que tan sols es van aturar quan l'1 de març les forces armades de l'URSS van entrar a la ciutat i van sufocar la revolta. Segons les dades oficials, es van assassinar 29 armenis i 3 ciutadans d'altres nacionalitats, tot i que els testimonis directes parlen d'un número més elevat de víctimes mortals. Una altra conseqüència directa de la matança fou la fugida de 18.000 armenis, que van haver de refugiar-se en altres llocs². Després de Sumgait estava clar que ja no hi havia marxa enrere en el conflicte.

El novembre de 1988, després d'alguns mesos de relativa tranquil·litat, a Bakú i Erevan, es van reprendre les manifestacions populars als carrers. També hi havia desordres a Gjandzhe, d'on s'expulsaven els armenis. Els fluxos de refugiats es van dirigir a Armènia i a Azerbaidjan. El maig de 1989, a Erevan, el Comitè Karabakh va començar a unir-se amb altres grups polítics que van dur a la creació del Moviment Nacional Armeni (MNA) encapçalat pel líder Levon Ter-Petrosyan. El juliol de 1989, paral·lelament a allò que estava succeint a Armènia, es va formar a Azerbaidjan el Front Popular d'Azerbaidjan (FPA).

El 2 de setembre de 1991 el Consell Nacional de Karabakh, creat per un antic Consell de Diputats Populars de la RANK, va proclamar la República Independent de Nagorno Karabakh al territori de la regió autònoma de Nagorno Karabakh³. Aquest fet va comportar un nou enfrontament armat, just en el moment en què l'exèrcit soviètic no sabia quin seria el seu futur més immediat, atès que

² Shahmuratian, S. (1990), *La tragedia de Sumgait: Pogroms contra armenios en Azerbaijan soviética*, Nueva York, Instituto de Zoryan.

³ Declaración de proclamación de la República de Nagorno-Karabakh. *Nagorno-Karabakh Republic, Ministry of Foreign Affairs*, <http://www.nkr.am/eng/deklaraciya209.html>

Belovézhszkaya Puscha havia posat en dubte l'existència mateixa de l'URSS.

D'aquesta manera, a començaments de 1992 el buit del poder que va resultar de la descomposició de l'URSS va provocar la desaparició de l'últim factor que, en certa manera, contenia el conflicte. Després del col·lapse de l'URSS, van començar les operacions militars a gran escala a conseqüència de les quals Azerbaidjan va perdre el control sobre Nagorno Karabakh i set districtes adjacents.

El 12 de maig de 1994 a la capital de Kirguizistan, Bixkek, els governs d'Armènia i Azerbaidjan van signar un alto el foc que va posar final a les hostilitats. Aquest armistici funciona des d'aleshores fins avui. D'ençà l'inici de les hostilitats i fins que el foc va cessar, van morir més de 20.000 persones i hi va haver mig milió de ferits tant d'un bàndol com de l'altre. De llavors ençà, els representants dels governs d'Armènia i d'Azerbaidjan han mantingut converses de pau amb la mediació del Grup de Minsk de l'OSCE.

Per tant, la guerra a Karabakh va provocar la victòria militar del bàndol armeni. Des que es va aturar el foc el 1994, la major part de Nagorno Karabakh, així com moltes altres regions d'Azerbaidjan, continuen sota el control de les forces armades de Nagorno Karabakh. Tant Armènia com Azerbaidjan han explicat les seves versions de la història, així que descriuen l'agressió de l'altre i treuen importància a la violència que ells mateixos van crear. «Les autoritats àzeris contínuament asseguren que els seus refugiats arriben al milió, i que el 20% del seu territori està ocupat per les forces armènies. No obstant això, si s'analitza la realitat al terreny, els refugiats es comptabilitzen en 750.000 dels quals 500.000 es troben a Azerbaidjan i la resta a Armènia. El territori que els

armenis controlen a Azerbaidjan és aproximadament 12.000 km², xifra que a més a més inclou el territori de Nagorno Karabakh. Això representa un 13,62% del territori àzeri. D'altra banda, els armenis acostumen a calcular la població armènia de Nagorno Karabakh en 140.000 persones per enfortir la seva posició pel que fa a l'autodeterminació⁴. No obstant això, els treballadors dels organismes internacionals que estan presents a la zona calculen que en realitat es tracta de la meitat d'aquesta xifra⁵».

3. El paper de l'OSCE en el conflicte

L'ONU va encarregar a l'OSCE tota la feina de resolució del conflicte. Es tracta de l'única organització que ha emprès iniciatives per a la solució política del conflicte, en concret, les negociacions directes entre els presidents dels dos països. Dins d'aquest marc es va crear el Grup de Minsk, copresidit per EEUU, Rússia i França⁶, concretament a la cimera de Hèlsinki el març de 1992.

Des d'aleshores, Armènia ha declarat en diverses ocasions que les negociacions del Grup de Minsk han estat les més eficaces que s'han iniciat fins a la data per a la solució del conflicte de Nagorno Karabakh. No obstant això, Azerbaidjan té una altra opinió fins i tot a dia d'avui. Atès que el procés de recerca d'una solució al conflicte continua paralitzat, el govern d'Azerbaidjan ha denunciat més d'una vegada la ineficàcia de l'activitat del Grup de Minsk i ha demanat el trasllat del marc de les negociacions a altres organitzacions.

⁴ *Population in Nagorno-Karabakh 2007*, National Statistical Service of Nagorno-Karabakh Republic.

http://www.stat-nkr.am/2002_2007/0_2%20himcuc_6-10.pdf

⁵ Peirotti, M. S., *El rol de Rusia en el conflicto de Nagorno-Karabakh*, <http://www.reportercaucaso.com/nagorno.htm>

⁶ Organización de Seguridad y Cooperación en Europa (OSCE): <http://www.osce.org/item/21979.html>, <http://www.osce.org/mc/13017.html>

Durant aquests 16 anys de negociacions, el Grup de Minsk de l'OSCE ha proposat les següents alternatives a les parts del conflicte: la variant per etapes, la variant del paquet, els principis del Paris-Kiwest, l'«estat comú» i els principis de Madrid (les negociacions en aquest marc continuen fins al dia d'avui⁷).

Cadascuna de les alternatives, que seria massa extens detallar aquí, ha estat rebutjada per una de les parts o fins i tot per totes dues. Avui dia el Grup de Minsk negocia en el context dels principis de Madrid, on els presidents d'Armènia i Azerbaidjan tenen la possibilitat de discutir cara a cara els problemes que interessin per solucionar el conflicte de Nagorno Karabakh, amb l'ajuda dels copresidents del Grup de Minsk. Gràcies als intermediaris, avui es gaudeix d'una determinada pau al Caucas Sud. No obstant això, en realitat es pot dir que el procés de les negociacions entre Azerbaidjan i Armènia es troba detingut, tal com les dues parts han manifestat. Azerbaidjan insisteix en què abans de discutir sobre l'estatus de Nagorno Karabakh, l'exèrcit armeni ha d'abandonar tots els territoris ocupats i s'ha de facilitar el retorn a les seves llars de tots els desplaçats. Armènia, per la seva banda, no reconeix a Nagorno Karabakh com a territori d'Azerbaidjan, i afirma que la regió va proclamar la seva independència en el mateix moment en què Azerbaidjan va proclamar la seva separació de l'URSS, per la qual cosa tots dos estats tenen dret a existir. Malgrat les dificultats, la tasca del Grup de Minsk continua i les reunions amb les parts són periòdiques.

⁷ Intervenció del President en exercici de l'OSCE a la sessió de clausura del XV Consell Ministerial de l'Organització, Ministeri d'Afers Exteriors i de Cooperació d'Espanya, <http://www.maec.es/es/MenuPpal/Actualidad/Declaracionesydiscursos/Pagina/discursoministro20071130.aspx>

4. Conseqüències del conflicte

Segons Amnistia Internacional, milers de persones han mort durant aquests anys d'enfrontaments per la disputa de Karabakh⁸. La República de Nagorno Karabakh no ha estat reconeguda internacionalment, encara que manté relacions estretes amb la veïna Armènia, amb altres països del món i amb diverses organitzacions internacionals.

Un dels punts clau del conflicte han estat els moviments forçats de persones. Es considera que més de 400.000 armenis es van refugiar a Armènia i uns altres es van desplaçar internament a zones frontereres. Més de 200.000 àzeris van fer el camí invers i es van refugiar a Azerbaidjan, mentre que hi ha més de 580.000 persones internament desplaçades a Azerbaidjan. Tot i que les xifres no són concloents, existeixen aproximadament 36.000 refugiats armenis d'Azerbaidjan i aproximadament 71.000 armenis ètnics internament desplaçats a Nagorno Karabakh⁹.

Els primers refugiats armenis van arribar a Karabakh i a Armènia després dels disturbis a Sumgait a finals de febrer de 1988. Durant aquell mateix any i el següent, a Azerbaidjan, es van acomiadar del seu lloc de treball, es van intimidar i assassinar alguns armenis. Com a conseqüència dels disturbis a Bakú el 1990, els armenis que encara hi vivien (aproximadament 350.000) es van deportar a

⁸ *Azerbaijdan (self-proclaimed Nagorno-Karabakh Republic): fear of imminent execution*: Yury Bilichenko, *Amnesty International*, 3 June 1994, <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR55/010/1994/en/023b7191-ec03-11dd-9b3b-8bf635492364/eur550101994es.html>

⁹ *Nagorno-Karabakh conflict, Office of the Nagorno-Karabakh Republic in the USA*, http://www.nkrusa.org/nk_conflict

Erevan, on es van tornar a assentar en diverses zones d'Armènia i Karabakh¹⁰.

D'acord amb les dades d'Amnistia Internacional, el conflicte de Nagorno Karabakh ha provocat que 528.000 àzeris dels territoris ocupats pels armenis, i 220.000 àzeris, 18.000 kurds i 3.500 russos que van fugir d'Armènia a Azerbaidjan a partir de 1988-1989¹¹ tornessin a assentar-se. Al voltant de 154.000 persones internament desplaçades viuen a Bakú.

Avui dia, a la República de Nagorno Karabakh continuen havent-hi molts problemes com a conseqüència de la guerra. Cal esmentar com a exemple el que va succeir amb el sistema educatiu: es van destruir 49 escoles durant la guerra i la reconstrucció és lenta i costosa. Un altre problema greu és l'escassetat d'aigua potable, ja que es van destruir gairebé tots els sistemes de subministrament. L'aigua està disponible a la capital de la república i centres regionals durant només una o dues hores per dia. En molts pobles i ciutats, l'aigua està disponible únicament cada dos dies.

El sistema sanitari de Nagorno Karabakh també es va destruir per complet durant la guerra. Amb l'ajuda del Congrés nord-americà i altres organitzacions humanitàries internacionals, els hospitals s'han reconstruït a la capital, Stepanakert. Des de l'alto el foc el 1994, molts edificis danyats s'han restaurat o reconstruït gràcies a l'ajuda humanitària.

¹⁰ *Refugees and Internally Displaced Persons (IDP) in Nagorno Karabakh (Refugees Fact Sheet)*, Office of the Nagorno-Karabakh Republic in the USA, http://www.nkrusa.org/nk_conflict/refugees.shtml

¹¹ *Hundreds of thousands of people displaced*, Amnesty International, 28 June 2007, http://news.amnesty.org.au/news/comments/hundreds_of_thousands_of_people_displaced/

II. OSSÈTIA DEL SUD I ABKHÀZIA

A fi d'entendre la situació dels conflictes a Ossètia del Sud i Abkhàzia, començarem per analitzar els esdeveniments més recents que s'han succeït a la zona, perquè després desgranarem les subtils diferències entre les dues situacions remuntant-nos una mica més en el temps.

Durant els últims anys, les aspiracions de Geòrgia de formar part de l'OTAN han anat progressant. Després del passat referèndum sobre la incorporació de Geòrgia a l'OTAN i durant la cimera de l'organització celebrada a finals de 2008, es va afirmar que no s'excloïa la possibilitat que Geòrgia pogués obtenir l'estatus de candidat membre de l'OTAN.

Segons alguns investigadors internacionals, aquesta aspiració de Geòrgia pot portar i, de fet, porta una gran quantitat de problemes. Per exemple, Geòrgia no té en realitat control sobre Abkhàzia i Ossètia del Sud. Aquestes dues regions van declarar la seva independència i actualment són estats no reconeguts. A més a més, els dos territoris rebien i reben el suport directe de Rússia, fins i tot amb la presència de l'exèrcit rus en les dues regions. Les negociacions sobre la integritat territorial de Geòrgia no han obtingut cap resultat, la qual cosa provoca diverses incògnites. Quin serà el territori de la Geòrgia membre de l'OTAN?; quines fronteres serien acceptades per part de l'ONU i de l'OTAN?; com s'aplicaria, doncs, la clàusula de protecció mútua de l'OTAN?

En aquestes circumstàncies es va arribar a l'agost de 2008. D'una banda, Geòrgia havia de solucionar, amb tots els mitjans existents, els conflictes a Abkhàzia i Ossètia del Sud, i d'aquesta manera fer

una passa endavant per poder entrar a l'OTAN; i, d'altra banda, la Federació Russa havia d'«aturar i congelar temporalment» les aspiracions de Geòrgia per a accedir a l'OTAN, així que va utilitzar com a argument les mateixes situacions d'Abkhàzia i Ossètia del Sud.

Així, doncs, a partir del 8 d'agost, els esdeveniments es van desencadenar i es van precipitar quan:

- Geòrgia va denunciar la realització de «neteges ètniques» a Ossètia del Sud per part dels ossetes contra els georgians. Llavors, les forces armades de Geòrgia van decidir llançar un atac sobre la capital d'Ossètia¹², la qual cosa va provocar el començament de la guerra dels quatre dies.
- La Federació Russa acusà Geòrgia de causar un genocidi entre els ossetes i en menys d'un dia van començar les operacions militars a Ossètia del Sud. La Federació Russa també va realitzar tot un seguit d'operacions militars en d'altres territoris d'Arde, Zurdida i Pota¹³.
- El president de la Federació Russa va manifestar que Rússia garantiria la seguretat d'Abkhàzia i Ossètia del Sud i que respectaria qualsevol decisió dels seus pobles sobre l'estatus polític de les seves repúbliques.
- Els EEUU van condemnar rigorosament les accions de la Federació Russa a Geòrgia, i van declarar oficialment el

¹² *Complicadas negociaciones del Consejo sobre Georgia*, Centre de Notícies de l'ONU, 11 d'agost de 2008, <http://www.un.org/spanish/News/fullstorynews.asp?NewsID=13171>

¹³ *Joint Press Conference with Federal Chancellor Angela Merkel, President of Russia, Official Web Portal, August 15, 2008*, http://president.kremlin.ru/eng/text/speeches/2008/08/15/2259_type82912t_ype82914type82915_205379.shtml

suport a Geòrgia, però alhora van destacar que s'excloïa qualsevol possible ajuda militar a Geòrgia.

- El reconeixement internacional de la independència d'Ossètia del Sud i Abkhàzia es va iniciar el 26 d'agost de 2008, quan el president de Rússia va reconèixer totes dues repúbliques després de la guerra d'Ossètia del Sud¹⁴ i va sol·licitar a altres nacions que s'unissin al reconeixement junt amb Rússia¹⁵. Les relacions entre Rússia i la Unió Europea es van enterbolir una vegada Rússia va fer el reconeixement de la independència d'aquestes dues regions¹⁶.

Tot i que existien diverses controvèrsies, alguns experts han declarat que «la independència d'Abkhàzia i Ossètia del Sud és totalment correcta des del punt de vista jurídic. Amb base jurídica en els articles 70 i 72 de la Constitució de l'URSS, Abkhàzia i Ossètia del Sud eren autònomes dins la RSS de Geòrgia i no tenien dret a declarar la seva pròpia independència de la RSS de Geòrgia tret que la pròpia Geòrgia decidís abandonar l'URSS, la qual cosa és el que efectivament va passar. En aquest cas, les Comunitats Autònomes sí tenien dret a decidir el seu propi futur de forma independent. Mentre Geòrgia va declarar la seva independència, tant Abkhàzia com Ossètia del Sud inicialment van decidir romandre a l'URSS (per després declarar la seva independència una vegada l'URSS es dissolgués) i, per tant, es va mantenir sota la jurisdicció soviètica,

¹⁴ *Statement by President of Russia Dmitry Medvedev*, President of Russia, Official Web Portal;

http://eng.kremlin.ru/speeches/2008/08/26/1543_type82912_205752.shtml

¹⁵ *Statement by President of Russia Dmitry Medvedev*, President of Russia, Official Web Portal;

http://eng.kremlin.ru/speeches/2008/08/26/1543_type82912_205752.shtml

¹⁶ *Tensión franco-rusa sobre Osetia del Sur y Abjasia*, Diari Granma, 26 d'agost de 2008,

<http://www.granma.cubaweb.cu/2008/08/26/interna/artic16.html>

així que va canviar aquest estatus per la independència plena amb la posterior caiguda de l'URSS¹⁷».

1. El conflicte d'Abkhàzia

Abkhàzia i Geòrgia sempre han estat territoris amb idiomes i cultures diferents. Tan sols en dues etapes han estat unificades; des de l'any 1003 fins el 1323, quan una part d'allò que avui és Geòrgia formava part del Regne d'Abkhàzia i, de 1930 a 1991, quan Abkhàzia era part de la RSS de Geòrgia. Després de la Revolució Russa, el 1931, Josif Stalin va reduir la posició d'Abkhàzia al de República Socialista Soviètica Autònoma (RSSA), incorporada com a part dins la RSS de Geòrgia.

Fa molt que Abkhàzia es troba entre la pau i la guerra. Tot i que les negociacions van començar en acabar la conclusió de la fase militar del conflicte, es van trobar en un carreró sense sortida, i la pau es va mantenir per la presència de les forces pacificadores de la CEI, formada per militars russos i observadors militars de l'ONU a la frontera entre Abkhàzia i Geòrgia. Però malgrat aquesta presència internacional, van continuar produint-se víctimes, tant civils com militars.

Avui dia, és evident que si les forces pacificadores russes i els observadors de l'ONU sortissin d'aquestes zones, s'obriria una nova etapa del conflicte. «Ni pau, ni guerra», així es descriu habitualment la situació a Abkhàzia.

¹⁷ *Kosovo y Abjasia: contrastes y comparaciones*,
<http://www.abkhazeti.info/war/War.php>

El conflicte armat que va esclatar fa més de set anys en el territori de Geòrgia s'ha transformat en una guerra verbal. Encara que les posicions oficials de les parts són conegudes, encara no estan clars ni els motius vertaders ni els objectius de les parts del conflicte. Fins ara no hi ha una única explicació sobre el que va ocórrer entre abkhazos i georgians. Si els polítics i els científics georgians utilitzen com a norma general l'expressió «el conflicte a Abkhàzia» (les organitzacions internacionals també segueixen la terminologia georgiana), a Abkhàzia existeix l'opinió unànime que es tracta d'un conflicte «entre Abkhàzia i Geòrgia». Oficialment, Tbilisi presenta la guerra de 1992-1993 com el conflicte entre les comunitats de Geòrgia i d'Abkhàzia amb la participació activa de Rússia. Per a la societat abkhaza, l'escalada militar va ser el final lògic de la política activa d'enfrontament propiciada pels polítics de Geòrgia.

Per entendre aquest punt hem de remuntar-nos una mica en el temps. La política central del govern de Geòrgia en el període comprès entre 1930 i 1950 mai no va satisfer els intel·lectuals ni les elits d'Abkhàzia. Segons la seva opinió, el govern central de Tbilisi va promoure una completa *georgització* d'Abkhàzia. L'idioma georgià va passar a ser d'ús obligatori i es va prohibir l'abkhaz. L'alfabet abkhaz es va substituir per l'alfabet georgià i es van tancar totes les escoles que ensenyaven abkhaz.

L'agost de 1990, el Soviet Suprem d'Abkhàzia va declarar la seva independència de la RSS de Geòrgia i la seva inclusió a l'URSS com a república independent. Aquesta declaració va ser boicotejada per part dels parlamentaris georgians.

Posteriorment, Geòrgia va declarar la seva independència de la CEI el 9 d'abril de 1991, incloent-hi el territori d'Abkhàzia dins les

fronteres de Geòrgia en contra de la voluntat que els abkhazos ja van manifestar. Per als abkhazos això va significar la fi del seu estatus especial d'autonomia.

En un intent per establir el seu domini sobre la zona, el 1992 el govern georgià va enviar tropes a Abkhàzia. Com a resultat de l'operació, van esclatar forts combats entre l'exèrcit georgià i l'exèrcit abkhaz prop de Sukhumi. Tot això va desencadenar una guerra entre Geòrgia i Abkhàzia que va durar més d'un any (d'agost de 1992 a setembre de 1993), la qual cosa va provocar moltes baixes civils i militars. A finals de setembre de 1993, les forces d'Abkhàzia van prendre el control de Sukhumi¹⁸.

Amb la mediació de l'ONU i de Rússia, els líders de Geòrgia i Abkhàzia es van reunir a Sotxi per firmar un tractat de pau. L'acord preveia un alto el foc a partir del 28 de juliol de 1993 i el funcionament dels grups de control (amb la participació de la Federació Russa, Geòrgia i Abkhàzia) per a l'observació del règim d'alto el foc. L'acord també preveia la participació de l'ONU per a garantir-ne el respecte. Després de les consultes al Consell de Seguretat de l'ONU, va acordar-se la presència d'observadors internacionals i de forces pacificadores a la zona del conflicte. No obstant això, atès que l'hostilitat era irreconciliable entre les parts, la implementació efectiva de l'acord va fracassar.

En molts moments hi va haver tanta tensió que els líders van fer cas omís del plantejament de pau i les negociacions van quedar congelades. Aquest fet va provocar l'augment del número de

¹⁸ Gourgoulia, M. e Imedashvili, E., *Abjasia entre la guerra y la paz*, Revista del Movimiento Internacional de la Cruz Roja y de la Media Luna Roja, Número 1, año 2000, http://www.redcross.int/ES/mag/magazine2000_1/abkhazie_es.html

víctimes a Abkhàzia. Així és com es va arribar al final del conflicte, quan l'exèrcit georgià va haver de sortir definitivament d'Abkhàzia el setembre de 1993. Després d'aquests esdeveniments es van iniciar unes noves negociacions per restablir la pau. No obstant això, aquestes negociacions encara no han donat resultat, atès que no s'han trobat solucions acceptables sobre les qüestions fonamentals per a cap de les parts del conflicte.

Segons les fonts oficials de Geòrgia, en aquesta guerra van perdre la vida uns 3.000 membres de les forces armades georgianes i 7.000 civils de diversos orígens (georgià, rus, armeni, abkhaz, etc.). Segons estadístiques d'Abkhàzia, el conflicte va provocar la mort de 2.700 persones i unes altres 5.000 en van resultar ferides. Arran de la guerra a Abkhàzia, més de 200.000 habitants de la república autònoma van haver d'abandonar la seva llar i refugiar-se en altres regions de Geòrgia o altres llocs¹⁹.

En aquest conflicte cadascuna de les parts té la seva pròpia versió dels fets. Tbilisi afirma que està defensant la integritat territorial de Geòrgia; Sukhumi insisteix en la independència d'Abkhàzia. Es culpen mútuament de genocidi per captar l'atenció internacional. Els desacords entre tots dos no deixen d'agreujar la situació i esperen que en un futur la justícia caigui sobre l'altre.

Abkhàzia avui

Com en tants altres conflictes moderns, els civils han estat els que més han patit les conseqüències de la guerra a Abkhàzia. Catorze anys de negociació, conduïda alternativament per l'ONU i Rússia,

¹⁹ *Ibid.*

han fet poc per resoldre el conflicte a Abkhàzia. No obstant això, hi ha hagut alguns èxits: aproximadament 45.000 georgians internament desplaçats han tornat a les seves cases a la regió de Gali.

El conflicte ha provocat el desplaçament de més de 250.000 persones. Des d'aleshores, poques d'aquestes persones han tornat a Abkhàzia. Les tensions continuen vives i no s'ha reprès el diàleg entre les parts. «La guerra ha devastat Abkhàzia, la població de la qual ha caigut de 500.000 habitants (abans del conflicte) a 150.000, segons els càlculs que maneja la Comissió Europea. A l'altra banda de la frontera, desenes de milers de georgians que van fugir d'Abkhàzia continuen desplaçats a Geòrgia, en particular a la regió occidental²⁰».

Segons l'informe Anual d'Operacions de Pau de l'ONU del 2004, des de la guerra entre Abkhàzia i Geòrgia, més de 60.000 refugiats han tornat a Abkhàzia, la qual cosa representa el programa de reassentament pacífic més gran en temps moderns²¹. No obstant això, més de 200.000 desplaçats d'Abkhàzia encara viuen en condicions infrahumanes a Geòrgia.

La infraestructura (aigua potable, aigües residuals, electricitat i carreteres), així com els sistemes sanitaris i educatius de la regió de Gali, on hi ha la majoria dels desplaçats, estan col·lapsats. Aquest fet es pot explicar perquè la regió va ser una de les més afectades pels enfrontaments durant el conflicte i perquè Sukhumi no ha estat

²⁰ UE/Georgia. - La CE concedeix 4 milions d'euros a les víctimes del conflicte entre Geòrgia i Abkhàzia, Notícies LUKOR, 27 d'agosto de 2004, <http://www.lukor.com/not-mun/europa/0408/27171602.htm>

²¹ Operaciones de Paz de las Naciones Unidas. Informe Anual 2004, <http://www.un.org/spanish/Depts/dpko/yir04/ch4.htm>

capaç de rehabilitar la infraestructura social ni de pagar sous suficients per retenir a funcionaris professionals, sobretot en el sector de la salut.

Durant la guerra de 1992-1993, els danys a la població civil d'Abkhàzia van ser massius. Es van destruir escoles, hospitals, relíquies culturals i edificis del govern, i es van arrasar més de 500 pobles. La situació dels refugiats de la guerra d'Abkhàzia és terrible. Malviuen en vells i insans edificis. Ara s'estan construint instal·lacions per a allotjar-los, però, després de l'últim conflicte a Ossètia del Sud, han sorgit tensions entre els exrefugiats i els nous, a causa de l'escassetat de recursos. Els abkhazos creuen que aquesta última guerra ha servit perquè el món pensi també en ells. No obstant això, les autoritats abkhazes consideren «molt difícil» que els refugiats georgians puguin tornar a Abkhàzia, perquè se'ls acusa d'haver començat la guerra, la qual cosa dificulta la seva futura reintegració.

2. El conflicte d'Ossètia del Sud

El territori d'Ossètia es divideix en Ossètia del Nord, que pertany a Rússia, i Ossètia del Sud, que pertany a Geòrgia. La rivalitat entre Geòrgia i Ossètia del Sud es remunta a l'any 1918, data en què, després de la revolució russa, Geòrgia obté la seva independència. Els georgians van acusar els ossetes de treballar per als bolxevics, la qual cosa van desencadenar tot un seguit de revoltes que van reprimir molt severament les autoritats georgianes des de Tbilisi. Amb la finalitat d'evitar aquests tipus de rivalitats per nacionalismes ètnics, Rússia va crear el 1922 la República Socialista Federativa Transcaucàsica que incloïa nacions enfrontades en un mateix territori: Geòrgia, Armènia i Azerbaidjan. Quan la República es va

dissoldre el 1936, Geòrgia s'incorpora a l'URSS, així que va adquirir Ossètia del Sud, Abkhàzia i Adjària. Ossètia del Sud, amb la posició de regió autònoma i amb capital a Tskhinvali, té una població d'aproximadament cent mil habitants, la major part ossetes (70%) i en menor mesura georgiana (30%).

Podria dir-se que el començament del conflicte es remunta l'any 1989, quan a la premsa que aleshores era comunista s'havien publicat uns articles d'una marcada tendència nacionalista, i es llançava la coneguda consigna «Geòrgia per als georgians», la qual cosa es va percebre en aquell moment com una amenaça directa a la població d'Ossètia del Sud.

Després dels esdeveniments de 1990 i la dissolució de l'URSS, els diputats d'Ossètia del Sud van proclamar una república independent. Geòrgia va respondre amb una negativa a aquest acte, la qual cosa va provocar que s'abolís l'autonomia i es declarés l'estat d'emergència a la regió, així que van començar els enfrontaments.

El 6 de gener de 1991 va començar la lluita armada. La Guàrdia Nacional georgiana intentava penetrar a la capital d'Ossètia del Sud, Tskhinvali, fent front a les milícies de la regió. La guerra va provocar grans pèrdues: prop de 2.000 morts i més de 4.000 desplaçats. Els enfrontaments es van prolongar durant dos anys. El 14 de juliol de 1992, una força de pau russo-georgià-osseta va aconseguir imposar un alto el foc als combatents. El conflicte va acabar amb la firma del Tractat de Dagomis, que establia la presència de forces de pau trilaterals (georgiana, russa i osseta²²). Tot i això, encara es va

²² *Un polvorin a punto de estallar*, Notícies BBC, 8 d'agost de 2008, http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/international/newsid_7549000/7549117.stm

haver d'esperar tres anys abans no es firmés un «memoràndum d'enteniment» entre el president de Geòrgia, Eduard Xevardnadze, i el president *de facto* (elegit més tard el 1996) d'Ossètia del Sud, Lyudvig Chibirov²³.

El conflicte també va significar la implementació de polítiques de neteja ètnica per tots dos bàndols, que tenien com a objectiu crear zones ètniques homogènies. La conseqüència d'aquestes polítiques va ser el desplaçament massiu de poblacions tant georgianes com ossetes i la multiplicació dels refugiats.

L'OSCE roman a Geòrgia des de 1992 per promoure les negociacions de pau. També l'Alt Comissionat sobre Minories Nacionals de l'OSCE ha treballat juntament amb l'Alt Comissionat de l'ONU per als Drets Humans (amb seu a Sukhumi). El manament de la missió és promoure el respecte pels drets humans i les llibertats fonamentals, i assistir al desenvolupament de les institucions democràtiques. El manament inclou la vigilància de la frontera entre Rússia i Geòrgia. El 1992 també es va firmar un «Acord de principis entre Geòrgia i Rússia per a la solució del conflicte georgià-osseta», amb un alto el foc i la creació d'una Comissió de Control Conjunta, formada per representants de Geòrgia, Rússia, Ossètia del Nord i Ossètia del Sud, que mai no ha estat ben rebuda per Geòrgia, el qual es considera en minoria en l'esmentada Comissió²⁴.

²³ *Breve panoràmica geopolítica de Osetia del Sur*, Notícies ABC, 18 d'agost de 2008 <http://www.abc.es/20080808/internacional-europa/breve-panoramica-geopolitica-osetia-200808081549.html>

²⁴ Fisas, V., *Procesos de Paz, Georgia (Osetia del Sur)*, Escola de Cultura de Pau, setembre 2007, <http://escolapau.uab.cat/img/programas/procesos/07procesos036.pdf>

El 12 de novembre de 2006 es va celebrar un referèndum, que no ha estat reconegut per Geòrgia ni per la comunitat internacional, amb un 91% de participació, on el 99% dels votants es va decidir per la independència de Geòrgia, la unificació amb Ossètia del Nord i, per tant, l'annexió a la Federació Russa. Després d'aquella data, es van produir diverses trobades entre autoritats georgianes i ossetes que, tanmateix, no van aconseguir resoldre la posició política d'Ossètia del Sud. Dues setmanes després que Kosovo declarés la seva independència el 2008, el Parlament d'Ossètia del Sud va demanar a l'ONU, la UE, la CEI i Rússia que reconegueren la seva independència²⁵, petició que no fou atesa.

Mijaíl Saakashvili va reemplaçar el president georgià Xevardnadze després del cop d'estat de 2003, conegut com a Revolució Rosa. Més tard, Saakashvili va ser elegit president de Geòrgia i va prometre restaurar la integritat nacional de Geòrgia²⁶.

A la matinada del 7 al 8 d'agost de 2008 es va desencadenar un nou enfrontament a Ossètia del Sud, quan el president Saakashvili va ordenar al seu exèrcit recuperar el control d'Ossètia del Sud per la força.

Alguns analistes creuen que aquest conflicte va ser plantejat per Geòrgia per poder entrar a l'OTAN, perquè per ser membre d'aquesta organització un estat no pot tenir problemes territorials

²⁵ *Osetia del Sur pide su reconocimiento a Rusia, la Unión Europea y la ONU*, El País, 5 de març de 2008, http://www.elpais.com/articulo/internacional/Osetia/Sur/pide/reconocimiento/Rusia/Union/Europea/ONU/elpepuint/20080305elpepuint_11/Tes

²⁶ Massagué, R., *El punto que se perdió en Tiflis*, El Periódico, 13 d'agost de 2008, <http://www.elperiodico.com/BLOGS/blogs/rosamassague/archive/2008/08/13/el-punto-que-se-perdi-en-tiflis.aspx>

pendents de resolució²⁷. La veritat és que des d'aleshores les versions georgianes, russes i ossetes del que va succeir durant els següents dies i sobre les causes de l'atac, són no tan sols contradictòries, sinó simplement irreconciliables. Geòrgia va acusar la Federació Russa de repartir passaports russos a la població d'Ossètia del Sud i així intentar una *russificació* de la zona, i Rússia va al·legar la seva completa innocència i l'atac indiscriminat i sense causa de les tropes georgianes.

Estats Units, la Unió Europea i Rússia es van reunir amb caràcter d'urgència al Consell de Seguretat per buscar una solució als fets. Aquell mateix dia Rússia enviava reforços a la zona en conflicte. Les tropes georgianes van prendre el control d'una part de la capital, Tskhinvali. Les autoritats d'Ossètia del Sud van demanar a Rússia que defensés els seus ciutadans en un comunicat del Comitè d'Informació de Premsa del govern d'Ossètia del Sud: «El poble d'Ossètia del Sud demanda ajuda al president i al Govern de Rússia, així com l'adopció de mesures urgents per defensar els ciutadans que són ciutadans de la Federació Russa²⁸».

Durant els dos primers dies de guerra més de 140 autobusos van transportar refugiats d'Ossètia del Sud a la regió veïna d'Ossètia del Nord per fugir dels combats²⁹. Segons *Human Rights Watch*, el

²⁷ *Why South Osetia? Why now?*, *Circassian Word Blog, News and analysis on the Caucasus*, 9 August 2008, <http://circassianworld.blogspot.com/2008/08/why-south-ossetia-why-now.html>

²⁸ *Medvédev: Rusia no permitirá la "muerte impune" de los ciudadanos rusos en Osetia del Sur*, *Público*, 8 d'agost de 2008, <http://www.publico.es/internacional/140384/osetia/sur/denuncia/nuevo/ataque/georgiano/posible/asalto/capital>

²⁹ *Un millar de personas mueren en el ataque del Ejército georgiano a la capital de Osetia del Sur*; *Periódico ABC*, 8 d'agost de 2008, <http://www.abc.es/20080808/internacional-internacional/georgia-bombardeo-osetia-ataque-rusia-200808080730.html>

servei federal de migració va registrar 24.000 refugiats, 11.000 dels quals el 10 d'agost ja havien tornat³⁰.

Tres dies després de l'inici de l'ofensiva militar georgiana, el govern de Tbilisi va entregar a l'ambaixada russa de la capital una nota que anunciava el cessament de les operacions militars a la zona. Llavors, l'exèrcit georgià es va retirar d'Ossètia del Sud³¹.

Estats Units va intentar intervenir a l'ONU amb la pressió a Rússia, però el veto en el Consell de Seguretat va frenar tot intent d'intervenció. Així, les negociacions es van vehicular finalment a través de França, país en què requeia la presidència de torn de la Unió Europea³². Els presidents de Rússia, Dmitri Medvédev, i de França, Nicolas Sarkozy, van acordar un pla de sis punts per solucionar el conflicte a la regió d'Ossètia del Sud³³. L'acord, anunciat en roda de premsa conjunta per tots dos dirigents, va estipular els següents punts principals:

- Rússia i Geòrgia es comprometen a no utilitzar la força.
- Han de cessar les hostilitats de manera definitiva.
- Han d'assegurar un accés lliure a l'ajuda humanitària.

³⁰ *Georgia/Russia: Update on casualties and displaced civilians*, Human Rights Watch, August 9, 2008, <http://www.hrw.org/en/news/2008/08/09/georgiarussia-update-casualties-and-displaced-civilians>

³¹ *Georgia "se retiró de Osetia del Sur"*, Noticias BBC, 10 d'agost de 2008, http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/international/newsid_7552000/7552027.stm

³² *Saakashvili firma el acuerdo de alto el fuego y Rusia dice que lo suscribirá como mediador*, Europa Press, 16 d'agost de 2008, <http://www.europapress.es/internacional/noticia-cronica-georgia-anadida-saakashvili-firma-acuerdo-alto-fuego-rusia-dice-suscribir-a-mediador-20080815201625.htm>

³³ *Medvedev firmó los seis principios de arreglo del conflicto en Georgia*, Ria Novosti, 16 d'agost de 2008, <http://sp.rian.ru/international/20080816/116082935.html>

- Les forces georgianes han de tornar a les seves posicions originals.
- Els soldats russos han de retirar-se a les posicions que tenien abans del conflicte.
- S'obrirà un diàleg internacional sobre la futura posició en els territoris separatistes d'Abkhàzia i Ossètia del Sud.

La guerra de 2008 pot haver semblat curta, però per als habitants de la regió no va acabar amb l'alto el foc. Encara avui pateixen les conseqüències. La principal conseqüència dels combatents són els morts i els desplaçats, amb xifres molt diferents segons la font. El conflicte a Ossètia del Sud ha causat, com a mínim, 2.000 morts entre la població civil, segons l'ambaixador rus a Geòrgia, Viacheslav Kovalenko. Aquestes dades xoquen amb les que el govern georgià va facilitar, que calcula en 129 els civils morts i aproximadament en 800 les persones ferides.

Segons l'Alt Comissionat de l'ONU per als Refugiats (ACNUR), unes 163.000 persones es van veure obligades a fugir de les seves llars: 127.000 es van desplaçar dins la mateixa Geòrgia i 36.000 van fugir cap a la Federació Russa. Des que van cessar les hostilitats, segons els informes de l'ACNUR, la gran majoria dels habitants d'Ossètia del Sud que van fugir a la Federació Russa han pogut tornar. De les 127.000 persones que es calcula que es van desplaçar dins de Geòrgia en total, únicament unes 68.000 han pogut tornar a les seves cases, i s'espera que unes altres 5.000 puguin fer-ho d'aquí poc³⁴.

³⁴ *Humanitarian aid for displaced from South Osetia conflict, United Nations High Commissioner for Refugees*, August 11, 2008, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/news/opendoc.htm?tbl=NEWS&id=48a05b414>

Després de complir-se el primer aniversari del començament del conflicte, l'organització Amnistia Internacional va publicar un informe sobre la situació dels drets humans a Ossètia del Sud després de la finalització del conflicte³⁵. Segons aquesta organització, 30.000 persones, la majoria d'ètnia georgiana, continuen desplaçades sense poder tornar a les seves llars. D'aquestes persones, l'ONU calcula que 18.000 procedeixen d'Ossètia del Sud, per la qual cosa és «improbable» que puguin tornar «a curt termini³⁶». A més a més, informes d'Amnistia Internacional senyalaven que «ni les autoritats russes ni les georgianes han processat a ningú pel que fa a les greus violacions del dret internacional o el dret intern durant el conflicte i immediatament després del conflicte³⁷».

La seguretat continua sent un gran repte a la regió, on algunes zones han quedat pràcticament deshabitades. I la difusa línia de separació entre Geòrgia i Ossètia del Sud no fa sino agreujar les coses. A la majoria de les persones desplaçades a Geòrgia se'ls ofereix allotjament alternatiu o una indemnització. En l'actualitat, 8.000 persones viuen en 36 nous assentaments rurals o urbans amb mobiliari i serveis bàsics. Tskhinvali, capital d'Ossètia del Sud, està en millor situació que la resta de la regió perquè ha rebut ajudes per obtenir allotjaments temporals. Però la majoria de persones no tenen accés a assistència mèdica, col·legis o treball. A l'hospital de

³⁵ *Amnesty International*,
<http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR04/001/2009/en/f9998486-b2d7-4356-843d-196a8a6c9486/eur040012009eng.pdf>

³⁶ *Seguridad para la población civil y rendición de cuentas para los gobiernos*, Amnistia Internacional, 1 d'octubre de 2008,
<http://www.es.amnesty.org/noticias/noticias/articulo/seguridad-para-la-poblacion-civil-y-rendicion-de-cuentas-para-los-gobiernos/>

³⁷ *Civilians in the aftermath or war, the Georgia-Russia conflict one year on*, Amnesty International, 2009,
<http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR04/001/2009/en/f9998486-b2d7-4356-843d-196a8a6c9486/eur040012009eng.pdf>

Tskhinvali li manca aigua potable, i a més a més les canalitzacions estan destruïdes i no té llum elèctrica³⁸.

Segons un informe d'Amnistia Internacional, moltes de les persones d'ètnia georgiana que han tornat a zones adjacents a Ossètia del Sud ja no tenen accés als seus camps ni als seus horts, atès que aquests o bé es troben en territori sota jurisdicció de les autoritats *de facto* d'Ossètia del Sud, o bé no s'ha netejat la zona d'explosius. L'OSCE i l'ONU van haver d'anul·lar les seves missions d'observació a la regió com a conseqüència de les complicacions a la situació. Avui dia els únics observadors internacionals són els de la Unió Europea i no poden accedir a les zones controlades per les autoritats d'Ossètia del Sud³⁹.

III. CONCLUSIONS

El Caucas Sud és una zona estratègica de gran interès per a la Unió Europea. Aquesta organització ha mostrat la seva preocupació per la situació democràtica i el respecte dels drets humans a la regió (en particular els processos electorals i la manca de pluralitat política). Les conseqüències dels conflictes d'Ossètia del Sud/Abkhàzia amb Geòrgia, que a l'agost de 2008 va dur a l'enfrontament armat entre Rússia i Geòrgia, i el conflicte de Nagorno Karabakh entre Armènia i Azerbaidjan, són uns de tants altres motius de preocupació. A Geòrgia, Armènia i Azerbaidjan fins a un milió i mig de persones han

³⁸ *¿Se acuerda de Osetia?*, El País, 1 d'agost de 2009, http://www.elpais.com/articulo/internacional/acuerda/Osetia/elpepuint/20090801elpepuint_4/Tes

³⁹ *Georgia/Federación Rusa: Secuelas de la guerra un año después*, Amnistia Internacional, 7 d'agost de 2009, <http://www.amnesty.org/es/for-media/press-releases/federacion-rusa-georgia-secuelas-guerra-20090807>

fugit de les seves cases a conseqüència d'enfrontaments ètnics en els últims 15 anys.

Els principals interessos de la Unió Europea a la regió són el foment de l'estabilitat, el suport a la integritat territorial de Geòrgia, assegurar el respecte a la missió d'observadors de la UE presents en l'esmentat país, la consolidació de les reformes econòmiques i polítiques i la promoció del diàleg amb Rússia, fonamental per avançar en la recerca d'una solució als conflictes congelats de la regió. En aquesta línia es canalitza la cooperació de la UE i Rússia per estabilitzar i desenvolupar la regió del Caucas Sud, i així tractar de garantir els drets dels pobles i les persones i evitar que sigui únicament Rússia la que decideixi sobre el futur de la regió.

Després de més de 10 anys des de l'alto el foc, els conflictes estan congelats i oblidats. No obstant això, aquesta congelació no ha fet que els conflictes se solucionessin, sinó que ha provocat una «amnèsia» en molts representants de la comunitat internacional. A això se li afegeix que les parts implicades no desitgen cooperar en la recerca de solucions. Els bloquejos continuen fins ara, l'èxode de la població també. Durant els últims anys la comunitat internacional ha concentrat la seva atenció en la lluita contra el terrorisme amb l'oblit d'altres perills que amenacen el planeta. D'aquesta manera, són molt preocupants els èxodes humans i els grans moviments migratoris dels països en guerra als del primer món. Cal aplicar tots els esforços a fi de prevenir la tensió i els problemes vinculats a la inestabilitat, i no permetre la transformació d'aquesta tensió en noves lluites armades. El nostre propi futur està en joc.

BIBLIOGRAFIA, REFERÈNCIES WEB I DOCUMENTACIÓ

- Amnesty International, *Azerbaydzan (self-proclaimed Nagorno-Karabakh Republic): fear of imminent execution: Yury Bilichenko*,
<http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR55/010/1994/en/023b7191-ec03-11dd-9b3b-8bf635492364/eur550101994es.html>
- *Breve panorámica geopolítica de Osetia del Sur*, Noticias ABC, 18 de agosto de 2008
<http://www.abc.es/20080808/internacional-europa/breve-panoramica-geopolitica-osetia-200808081549.html>
- *Declaración de proclamación de la República de Nagorno - Karabakh*, en: Nagorno - Karabakh Republic, Ministry of Foreign Affairs, <http://www.nkr.am/eng/deklaraciya209.html>
- Fisas, V., (2007) *Procesos de Paz*, Georgia (Osetia del Sur), Escola de Cultura de Pau,
<http://escolapau.uab.cat/img/programas/procesos/07procesos036.pdf>
- *Georgia "se retiró de Osetia del Sur"*, Noticias BBC, 10 de agosto de 2008,
http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/international/newsid_7552000/7552027.stm
- Gourgoulia, M. e Imedashvili, E., *Abjasia entre la guerra y la paz*, Revista del Movimiento Internacional de la Cruz Roja y de la Media Luna Roja,
http://www.redcross.int/ES/mag/magazine2000_1/abkhazie_es.html
- Human Rights Watch, *Georgia/Russia: Update on casualties and displaced civilians*, August 9, 2008,
<http://www.hrw.org/en/news/2008/08/09/georgiarussia-update-casualties-and-displaced-civilians>

- Intervención del Presidente en ejercicio de la OSCE en la sesión de clausura del Décimo Quinto Consejo Ministerial de la Organización, Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación de España,
<http://www.maec.es/es/MenuPpal/Actualidad/Declaracionesydiscursos/Paginas/discursoministro20071130.aspx>
- Joint Press Conference with Federal Chancellor Angela Merkel, President of Russia, Official Web Portal, August 15, 2008,
http://president.kremlin.ru/eng/text/speeches/2008/08/15/2259_type82912type82914type82915_205379.shtml
- Kosovo y Abjasia: contrastes y comparaciones,
<http://www.abkhazeti.info/war/War.php>
- Massagué, R., *El punto que se perdió en Tiflis*, El Periódico, 13 de agosto de 2008,
<http://www.elperiodico.com/BLOGS/blogs/rosamassague/archive/2008/08/13/el-punto-que-se-perdi-en-tiflis.aspx>
- *Medvedev firmó los seis principios de arreglo del conflicto en Georgia*, Ria Novosti, 16 de agosto de 2008,
<http://sp.rian.ru/international/20080816/116082935.html>
- Medvédev: *Rusia no permitirá la "muerte impune" de los ciudadanos rusos en Osetia del Sur*, Público, 8 de agosto de 2008,
<http://www.publico.es/internacional/140384/osetia/sur/denuncia/nuevo/ataque/georgiano/posible/asalto/capital>
- Nicaragua reconoce independencia de Abjasia y Osetia del Sur, Emol Noticias, 3 de septiembre de 2008,
<http://www.emol.com/noticias/internacional/detalle/detallenoticias.asp?idnoticia=320330>
- Office of the Nagorno-Karabakh Republic in the USA,
http://www.nkrusa.org/nk_conflict
- Operaciones de Paz de las Naciones Unidas. Informe Anual 2004, <http://www.un.org/spanish/Depts/dpko/yir04/ch4.htm>

- Organización de Seguridad y Cooperación en Europa (OSCE): <http://www.osce.org>
- Peirotti, M. S., *El rol de Rusia en el conflicto de Nagorno-Karabakh*, <http://www.reportercaucaso.com/nagorno.htm>
- Population in Nagorno-Karabakh 2007, National Statistical Service of Nagorno-Karabakh Republic, http://www.stat-nkr.am/2002_2007/0_2%20himcuc_6-10.pdf
- *Saakashvili firma el acuerdo de alto el fuego y Rusia dice que lo suscribirá como mediador*, Europa Press, 16 de agosto de 2008, <http://www.europapress.es/internacional/noticia-cronica-georgia-anadida-saakashvili-firma-acuerdo-alto-fuego-rusia-dice-suscribira-mediador-20080815201625.htm>
- Shahmuratian, S. (1990), *La tragedia de Sumgait: Pogroms contra armenios en Azerbaijan soviética*, Nueva York, Instituto de Zoryan.
- Tensión franco-rusa sobre Osetia del Sur y Abjasia, Diario Granma, 26 de agosto de 2008, <http://www.granma.cubaweb.cu/2008/08/26/interna/artic16.html>
- UE/Georgia.-La CE concede 4 millones de euros a las víctimas del conflicto entre Georgia y Abjasia, Noticias LUKOR, 27 de agosto de 2004, <http://www.lukor.com/not-mun/europa/0408/27171602.htm>
- *Un millar de personas mueren en el ataque del Ejército georgiano a la capital de Osetia del Sur*, Periódico ABC, 8 de agosto de 2008, <http://www.abc.es/20080808/internacional-internacional/georgia-bombardeo-osetia-ataque-rusia-200808080730.html>
- Un polvorín a punto de estallar, Noticias BBC, 8 de agosto de 2008, http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/international/newsid_7549000/7549117.stm

- Why South Osetia? Why now?, Circassian Word Blog, News and analysis on the Caucasus, 9 August 2008, <http://circassianworld.blogspot.com/2008/08/why-south-ossetia-why-now.html>

CONFLICTES OBLIDATS AL CAUCAS SUD I EL PAPER DE LA UNIÓ EUROPEA**

I. PRESENTACIÓ DELS PRINCIPALS CONFLICTES: OSSÈTIA DEL SUD, ABJASIA, NAGORNO-KARABAJ¹

Els conflictes en la regió del Caucas Sud es mostren a la llum pública després de la desintegració de la URSS que, sota el comandament de l'estatalitat, mantingué units els pobles en ocasions històricament enfrontats donades les seves diferències i interessos divergents. Fins a tal punt ha arribat la conflictivitat que el Sud del Caucas s'ha caracteritzat com una de les regions més inestables de l'espai post-soviètic des de principis dels anys noranta.

L'adequada comprensió de la situació actual, d'allò que s'ha denominat "conflictes congelats", exigeix retrotreure's a èpoques passades. La regió del Caucas Sud estigué sota el protectorat rus per protegir-se i lliurar-se de l'imperi otomà fins la seva integració total a la Rússia dels tsars amb Alexandre I (1813). Al 1803-1813 té lloc la guerra ruso-persa pel control del Caucas Sud.

La peculiar identitat de la regió es manifesta ja a l'any 1832, data de la insurrecció georgiana durament reprimida pel Tsar. Al 1918 les tres repúbliques aconseguen la independència. La política de "russificació" d'Alexandre III feu sorgir el nacionalisme georgià

* Natividad Fernández Sola, professora de dret internacional i relacions internacionals a la Universidad de Zaragoza.

† Article traduït de l'original en castellà per Jo Anne Irvine

¹ Una referència detallada al context històric en què sorgeixen els conflictes a la regió del Caucas Sud, a A. Priego Moreno, *El Cáucaso: del fin de la URSS a la Revolució de la Rosa*, UNISCI, Madrid, 2009.

representat pel poeta Ilya Tchavtchavadze. No obstant, amb la I Guerra Mundial, els georgians aparquen les seves reivindicacions socials per defensar a **Geòrgia**, al costat de l'exèrcit tsarista, de l'imperi otomà.

Amb la revolució russa seguí manifestant-se l'autoritat central i es designà un Comissari especial pels assumptes transcaucàsics. Els georgians foren trencant amb els bolxevics, i els menxevics es feren amb el poder de l'autoritat central. El desordre intern provocat pels bolxevics provocà la conquesta de Batumi al 1918 pels otomans. Al març del mateix any, es proclamà la República Transcaucàsica que inclogué als tres països de la regió. Els aliats reconeixeren a Geòrgia el 1921. Mitjançant la creació del Partit Comunista de Geòrgia, Rússia tornà a reconquistar el Caucas Sud amb les mires posades en els pous petrolífers de Baku. Al desembre de 1922 la República de Transcaucàsia es convertí en membre de la URSS. Malgrat això, els georgians sempre foren reticents a la denominació soviètica i d'aquí les revoltes de 1956, 1974, 1981 i 1989.

Dins de l'especialització econòmica soviètica, igual que va ocórrer durant l'Imperi tsarista, Geòrgia era la proveïdora de productes hortícoles i font de turisme, principalment a través de les regions d'Abjàsia i Adzhària. El subministrament energètic el proporcionà Azerbaidjan. La petició de més autonomia per les repúbliques que integraven Geòrgia fou provocant tensions entre georgians, ossets i abjasians que, a finals dels anys 80, desembocaren en enfrontaments violents; problemes nacionalistes interns relacionats amb Abjasia, Ossètia del Sud i en menor mesura amb Adzhària, territoris amb majories russes més o menys artificials.

La voluntat russa d'influir en aquesta situació es notà en el conflicte d'Abjàsia. El 14 d'agost de 1992 tropes paramilitars georgianes entraren a Abjàsia amb el pretext de protegir les vies fèrries dels grups de l'ex-president georgià Gamsajurdia (en aquest moment ho era E. Shevernadze). Les tropes georgianes aprofitaren per prendre tot el territori d'Abjàsia incloent la seva capital Sujumi. Amb això es forçà a Geòrgia a incorporar-se a la CEI i al desplegament de tropes d'aquesta Organització com a força de pau. 1500 d'aquests "cascs blancs" es troben a l'actualitat a Abjàsia i 500 a Ossètia; operació supervisada per les Nacions Unides tot i que no compleix tots els requisits com a força de pau al perseguir predominantment l'interès rus.

Amb el suport rus a les causes d'Abjàsia i Osètia del Sud s'encoratjà l'independentisme txetxè i/o daguestaní. La influència russa també es demostra per la presència de tropes i instal·lacions militars russes sobre la base d'un acord de 1995 a canvi de construir un exèrcit georgià front els secessionismes. És també rellevant la influència econòmica i energètica de Rússia sobre Geòrgia. D'acord amb la filosofia de Rússia aplicable a aquesta regió, tot estranger proper forma part de Rússia.

En el cas d'Ossètia del Sud, els seus habitants desitgen unir-se a Rússia, a on pertany Ossètia del Nord; regió que constitueix un centre militar rus en les seves operacions en el Caucas Sud. L'enfrontament a la zona es remunta als temps de la revolució. En concret, al 1918 Ossètia recolzà als bolxevics i Geòrgia als menxevics, el que determinà la seva posició posterior. A finals dels anys 80 les relacions es deterioraren més. Al desembre de 1990, Geòrgia abolí l'autonomia com a reacció a una declaració d'independència d'Ossètia, tres mesos abans, no comptant llavors

amb la protecció de Moscou per la debilitat del Govern Gorbatchev del moment. Gamsarjudia arribà a prohibir els matrimonis mixts amb ossets; mesura que no feu sinó evidenciar les diferències o la falta d'identitat d'ossets i la resta de georgians.

Armènia també fou centre de les lluites entre l'imperi persa i otomà. La conseqüència d'aquestes lluites fou el repartiment del territori armeni entre ambdós. També els armenis acudiren al territori tsarista com a darrera solució en front als turcs. Després del Tractat d'Indanàpolis al 1821, la part occidental d'Armènia quedà sota la sobirania otomana i la oriental sota la tsarista. Tot i la posició privilegiada dins de l'imperi otomà i encarregats del comerç, la banca i professions lliberals, la pretensió de turquificació de la població portà als armenis a deixar de sentir-se segurs. La pressió de las potencies europees i d'Estats Units per a debilitar l'imperi afavorí l'emergència del nacionalisme armeni. Al 1915 un milió i mig d'armenis foren executats per funcionaris del govern otomà amb la suposada complicitat dels atzarins el que provocà l'enemistat permanent entre ambdós pobles. Nicolau I es proclamà Rei d'Armènia. Encara en l'actualitat Armènia manté vigent el tractat de seguretat col·lectiva amb Rússia. És per tant, l'únic bastió militar rus en la regió.

Per la seva proximitat ètnica, els atzarins veieren als turcs com aliats i amb el seu suport aconseguiren la independència. Després de la independència al 1918, Geòrgia comptà amb el suport d'Alemanya, Azerbaidjan amb el de Turquia i Armènia es sentí abandonada pels bolxevics. En aquest moment començaren les diferències territorials entre Armènia i Azerbaidjan pels territoris de Najichevan, Zangeur i Nagorno-Karabakh. Mesos després els turcs preneren Bakú i massacraren a la població armènia en una política

de genocidi que s'havia iniciat el 1915. Londres prometé que Karabakh quedaria sota sobirania àzeri però el 1920 l'Azerbaidjan es transforma en república soviètica. Després del Tractat d'amistat turco-soviètic, l'URSS es quedà Batumi i Karabagh i Najichevan quedà a l'Azerbaidjan. Durant la pertinença a la Unió Soviètica, Armènia fou l'encarregada de la indústria d'alta tecnologia encara que amb elevat consum energètic (procedent de l'Azerbaidjan). Molts armenis de la diàspora tornaren per les promeses de privilegis, incomplertes, de l'URSS. D'aquest ressentiment sorgeix el nacionalisme dels anys 80.

El 1991 es signà el Tractat entre Rússia i Armènia d'assistència mútua si un tercer (presumptament Azerbaidjan o Turquia) exercien una agressió. La potència russa copresideix el Grup de Minsk per a la solució del conflicte entre Armènia i Azerbaidjan sobre Nagorno-Karabakh. Els dos països tenen interès a impedir un possible ascens del poder de Turquia, aliat dels Estats Units, a la regió, en detriment de l'Iran i Rússia. Interès augmentat perquè tant Turquia com Azerbaidjan bloquegen el pas de l'energia cap a Armènia. Rússia per la seva banda vigila les fronteres d'Armènia amb l'Iran i Turquia i li transfereix armes per a mantenir la seva superioritat en el conflicte de Nagorno-Karabakh.

Azerbaidjan s'ha situat històricament entre l'imperi otomà, el persa i el rus. Caterina II l'incorporà a Rússia encara que la població se sent més identificada amb Teheran. Fou la principal font petrolera de la Rússia tsarista, encara que armenis i russos dirigiren les principals explotacions, i punta de llança per a la conquesta d'Àsia Central. Un fort sentiment anti-armeni s'alçà des de finals del s. XIX, al costat de la radicalització de la població, de religió musulmana xiïta o sunnita. En l'època soviètica s'arriba a un acord

pel qual Armènia cedeix Nagorno-Karabakh a l'Azerbaidjan a canvi del control sobre Zangeur. Durant els anys 80 i 90 tots dos tornaren a enfrontar-se per l'enclavament armeni a l'Azerbaidjan de Nagorno-Karabakh; enfrontament que afectà les tres repúbliques per l'existència d'una línia d'alta tensió, un gasoducte i una línia de ferrocarril compartides. Des de 1988 la situació d'Armènia a Nagorno-Karabagh es féu més difícil per pressió de Bakú. Azerbaidjan pretengué que els armenis decidissin emigrar d'allà i Rússia ha oscil·là entre l'ajuda a un país o un altre encara que les seves preferències s'inclinin cap a Armènia. Les relacions de Rússia amb Azerbaidjan estan negativament afectades pel conflicte de Nagorno-Karabakh. Tots dos països estan units des de 1992 per un tractat de seguretat mútua.

Per la seva banda, Estats Units considera aquest país com un soci estratègic, essencial per assegurar i diversificar el subministrament d'energia i actiu participant en l'Associació per la Pau de l'OTAN. No obstant això, Estats Units és favorable a una veïnatge pacífic entre Armènia i Azerbaidjan.

Per part de Bakú hi hagueren intents de crear una mena de "govern a l'exili" de representants de la comunitat àzeri a Nagorno Karabakh, i d'incloure els seus representants en les negociacions sobre l'estatut d'aquest Estat *de facto* i equilibrar així a les autoritats elegides de Nagorno Karabakh. Posició sense cap dubte molt més provocadora que efectiva.

Després de les eleccions d'octubre de 2008 i les esmenes constitucionals a la primavera de 2009, la Presidència d'Aliev es converteix en vitalícia, s'incrementa el paper de l'exèrcit com correspon a un règim autoritari i creix en importància el paper de

l'Islam polític, al qual s'hi suma un elevat nivell de corrupció, polarització social i limitació de les llibertats democràtiques, desplaçant el malestar social domèstic cap a un enemic extern com és Nagorno-Karabagh i Armènia.

II. PAPER DE LES ORGANITZACIONS INTERNACIONALS EN ELS CONFLICTES DEL CAUCAS SUD

El Consell de la Conferència de Seguretat i Cooperació a Europa (**CSCE**) de 24 març 1992 va demanar a la CEI convocar el més aviat una conferència sobre Nagorno-Karabakh sota els auspicis d'aquest fòrum internacional (CSCE) i facilitar així un marc per a les negociacions amb vista a l'arranjament pacífic de la crisi sobre els principis i compromisos de l'Organització. El Grup de Minsk representa l'esforç de l'Organització de Seguretat i Cooperació a Europa (**OSCE**) per trobar una solució política al conflicte. El 1994 els caps d'Estat i de Govern de l'Organització van expressar la seva voluntat de desplegar forces multinacionals de pau a la zona. Els objectius del grup són els següents:

- Proporcionar el marc adequat per a la resolució del conflicte
- Arribar a un acord entre les parts de cessació del conflicte armat per permetre convocar la conferència de Minsk
- Promoure el procés de pau desplegant forces multinacionals de l'OSCE

El grup de Minsk està co-presidit per França, la Federació Russa i els Estats Units. A més, el grup dels membres permanents inclou Bielorrússia, Alemanya, Itàlia, Suècia, Finlàndia i Turquia, juntament amb Armènia i Azerbaidjan.

Amb motiu de l'Assemblea General de les Nacions Unides de 2009 es va produir una trobada entre els Ministres d'Afers Exteriors de l'Azerbaidjan i Armènia, a l'espera d'una reunió de Presidents, compromentent-se a negociar sobre els principis bàsics prèviament establerts. Aquests principis bàsics per a l'arranjament pacífic del conflicte de Nagorno-Karabakh es van establir a Madrid el 29 de novembre de 2007. Les converses de Munic de finals de 2009 de Aliyev i Sarkisyan amb els mediadors de l'OSCE van deixar traslluir dificultats per a un arranjament pacífic del conflicte però també una voluntat sense precedents per trobar solució a aquests obstacles. I això malgrat les declaracions del president àzeri reivindicant en clau domèstica el seu dret a utilitzar la força militar per alliberar al seu país. La reunió va ser la primera des que Armènia i Turquia reprenguessin les seves relacions diplomàtiques després d'un segle de desconeixement mutu. Acord que genera un sentiment d'aïllament a l'Azerbaidjan al Caucas Sud. Convé recordar la petició turca al Grup de Minsk per a que doni suport a l'Azerbaidjan en la resolució del conflicte amenaçant, en cas contrari, de no prendre mesures positives cap a Armènia per a l'aplicació dels protocols de Zuric.

Amb motiu de la 17a Conferència Ministerial de l'OSCE celebrada a Atenes a principis de desembre, els caps de delegació del Grup de Minsk van tornar a trobar-se per continuar la negociació amb els dos països.

Els esforços de mediació per a l'aplicació dels protocols de Zuric entre Armènia i Turquia haurien de correspondre al grup de Minsk encara que la UE pot contribuir al procés mitjançant propostes creatives.

Pel que fa a l'**OTAN**, encara que el seu paper en la regió és limitat, el secretari general de l'Organització té un Representant Especial per al Caucas Sud i Àsia Central. L'OTAN treballa amb els líders regionals per incrementar la seva cooperació amb l'Aliança. Una especial relació manté l'Organització amb Geòrgia a través de l'Associació per a la Pau (PFP).

De gran importància és el paper de la **Unió Europea** a la regió. Encara que la seva presència a la zona és relativament recent, ja que comença després del final de la guerra freda, els interessos energètics i de seguretat en joc la porten a involucrar-s'hi poc a poc. L'objectiu estratègic de la Política Exterior i de Seguretat Comuna de la UE (PESC) d'estendre la zona de seguretat a la perifèria europea es pot veure negativament afectat pels seus problemes interns de feble institucionalització, elevat grau de corrupció, insuficient desenvolupament, pobres realitzacions en matèria de democratització, Estat de Dret i Drets Humans, però també per conflictes latents a la regió susceptibles de revifar en qualsevol moment, com hem vist a la guerra llampeç de Geòrgia, l'últim capítol encara no s'ha escrit, o per la incapacitat de seus aparells de poder per fer front a crisis sobtades, per no parlar de la seva capacitat per provocar-les. La contenció d'amenaçes de baixa intensitat a la seguretat o de l'expansió del terrorisme constitueix un altre interès de la UE a la zona. D'acord amb l'EES, la UE ha de promoure el bon govern entre els seus veïns per fer front als conflictes violents, als Estats fallits amb un alt grau de delinqüència organitzada, a les societats disfuncionals i a les explosions demogràfiques prop de les fronteres, i és que l'estabilitat i la prosperitat dels països veïns s'han de concebre com un mitjà de reforçar la nostra pròpia seguretat, tant en el pla extern com l'intern.

A les inicials relacions comercials dels anys noranta a través dels acords de cooperació i partenariat, va seguir des de 2004 la inclusió dels tres països del Caucas Sud en la Política Europea de veïnatge. Això implicarà la persecució d'uns objectius més ambiciosos de desenvolupament econòmic, polític i institucional, una harmonització progressiva de les seves legislacions a les normes del mercat comú i una expansió dels valors pretesament comuns entre la UE i Armènia, Geòrgia i Azerbaidjan. A això hem de sumar l'interès estratègic de la Unió de promoure la bona governança entre els seus veïns per fer front a les amenaces de seguretat que la situació contrària podria generar. Tot i això, la implicació europea en els conflictes congelats de la regió ha estat residual fins a la guerra de Geòrgia de 2008, deixant el gruix de la responsabilitat en l'OSCE o en grups d'Estats aïlladament considerats.

La UE va recolzar les eleccions de 2004 que van donar el triomf a Saakaixvili després de la "Revolució Rosa" i que va iniciar el camí de les reformes democràtiques. Ha buscat mitjans de contribuir a la resolució del conflicte i a la rehabilitació postconflicte; fruit d'això són les missions d'Estat de Dret i la mediació de la Presidència del Consell de la UE, de l'alt representant i del president de la Comissió entre Rússia i Geòrgia després del desencadenament d'hostilitats entre elles per la invasió russa continuació d'un increment de forces georgianes a la regió separatista.²

² Pel que fa a dotació econòmica, el juny de 2004 la UE va assignar 125 milions d'euros a Geòrgia per al període 2004-2006 en la conferència de donants amb el Banc Mundial. El juliol de 2004 la UE va aprovar un paquet d'ajuda d'emergència de 4,65 milions d'euros per ajudar a les reformes institucionals i llançar la pionera missió d'Estat de Dret EUJUST THEMIS per a la reforma de la justícia penal i les activitats anticorrupció, assegurant el respecte dels estàndards europeu i internacional de Drets Humans. Aquesta missió ha continuat el seu treball després de finalitzada el 2005 gràcies a la implicació de les autoritats locals en el procés de reformes.

A més a Geòrgia es va desenvolupar la missió d'Estat de Dret pionera de la UE, EUJUST Themis amb un contingut intern clar de reforma del sistema de justícia penal.

Tan sols la designació d'un representant especial de l'Alta Representació del PESC va suposar una inflexió en aquesta situació, al rebre un mandat que incloïa la mediació. Més exactament, entre els seus objectius polítics figura l'assistència als tres països en les seves reformes polítiques i econòmiques, la prevenció de conflictes a la zona i l'arranjament pacífic dels mateixos, fins i tot mitjançant la promoció del retorn de refugiats i persones desplaçades internes, i el suport a la cooperació regional.

Els respectius plans d'acció en desenvolupament individualitzat de la política de veïnatge inclouen indicadors específics en matèria de democratització, governança i drets humans, així com de cooperació en qüestions de política exterior i de seguretat, en prevenció de conflictes i gestió de crisis i altres. I és que la pervivència dels conflictes enquistats a Abkhàzia, Ossètia del Sud i Nagorno-Karabakh és un dels obstacles als que s'ha de fer front per l'èxit de la política de veïnatge europea en el Caucas Sud. És evident que el clima d'inestabilitat regional que generen dificulta el desenvolupament per més que es comparteixin programes comunitaris en els àmbits del transport, l'energia o el control de fronteres.

El reforç de la Política Europea de Veïnatge³ reconeix l'efecte negatiu que els conflictes larvats poden jugar en la promoció de les reformes política i del desenvolupament econòmic dels països veïns.

³ "A Strong European Neighbourhood Policy", COM (2007) 774 final, 5/XII/2007.

D'aquí que la UE proposi la utilització d'instruments del segon pilar per aquesta finalitat, com ara els representants especials i les missions de policia, control i assistència fronterera. Només la utilització de tots els instruments disponibles de qualsevol dels tres pilars poden incrementar la influència de la UE i evitar les limitacions de la gestió de crisi a curt termini. Per això reconeix que ha d'estar preparada per assumir un paper més gran en la resolució de conflictes en els seus territoris veïns (o millor en la gestió dels mateixos, ja que parlar de resolució, per exemple en el Caucas Sud, no és realista ateses les posicions radicalment enfrontades sobre l'estatut dels territoris separatistes).

Més recentment i amb l'afany de dotar de caràcter propi a les relacions amb els veïns de l'Est, la Unió llançava el partenariat de l'Est o Eastern Partnership que inclou els tres països caucàsics, a més d'Ucraïna, Moldàvia i Bielorússia. El principal objectiu de la Comissió amb aquesta iniciativa és potenciar la relació amb aquests països a través de nous acords d'associació amb aquells països que puguin i vulguin aprofundir en la seva relació comercial i política amb la Unió, avançant cap a una integració gradual en l'economia de la UE, amb un major grau de liberalització per a viatges i mesures per afrontar la immigració il·legal. A més, aquesta associació més estreta busca promoure la democràcia, la bona governança, reforçar la seguretat energètica, promoure la protecció del medi ambient, afavorir els contactes interpersonals, donar suport al desenvolupament econòmic i social i finançar amb fons extra projectes per reduir les desigualtats econòmiques i incrementar l'estabilitat. El partenariat hauria de promoure l'estabilitat i la construcció d'un entorn de confiança multilateral. Com que els conflictes impedeixen la cooperació, la declaració de la cimera de Praga amb aquests països va posar èmfasi en la

necessitat d'un ràpid arranjamnt pacífic dels mateixos sobre les base dels principis i normes del Dret internacional⁴. D'aquesta manera, el Eastern Partnership ha de permetre fins i tot el desenvolupament de vincles més estrets entre els mateixos països associats.

Un major protagonisme polític arriba a la UE en el conflicte d'Ossètia del Sud després de la guerra de Geòrgia de 2008 amb el llançament de la missió civil per supervisar el compliment dels acords de pau assolits entre les parts per mediació europea.

III. EVOLUCIÓ DELS CONFLICTES CONGELATS D'ACORD A LES ACTUACIONS DE LES ORGANITZACIONS INTERNACIONALS I ELS INTERESSOS CONTRAPOSATS DELS ESTATS O DE LES GRANS POTÈNCIES EN ELLS

1. La guerra dels cinc dies d'agost de 2008

El 8 d'agost de 2008, les tropes georgianes realitzaven una incursió a la regió septentrional d'Ossètia del sud amb l'objectiu, segons declaraven, de controlar els elements independentistes de la zona. Immediatament, les tropes russes prenen la contraofensiva, considerada desmesurada per la majoria de països occidentals atacant a aquestes forces, entrant a la ciutat de Gori, a pocs quilòmetres de Tblisi, i atacant el port de Poti, essencial pels interessos comercials georgians.

⁴ Council of the EU, Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit Prague, 7 May 2009, 8435/09.

Després d'una intervenció del president francès i rotatori del Consell de la UE, Nicolas Sarkozy, s'arribava a un acord per a un cessament de la violència i tornada a les posicions anteriors a l'atac amb la finalitat de poder negociar una sortida al conflicte. Lluny de complir amb el contingut d'aquest acord, les tropes russes no acaben de retirar-se de les seves posicions i el desafiament a Europa i EUA es culmina el 26 d'agost amb el reconeixement per part russa de la independència d'Ossètia del Sud i Abkhàzia: posició condemnada immediatament pels països europeus per violar la integritat territorial de Geòrgia però argumentada per Rússia sobre la base de la declaració unilateral d'independència i posterior reconeixement majoritari de Kosovo.

Motivat per interessos polítics, econòmics i de seguretat, el conflicte va canviar dràsticament la configuració de l'estructura de seguretat al Caucas Sud i va demostrar quan vulnerables són aquests països i fins a quin punt la seguretat de la UE comença fora de les seves fronteres. Les dues parts, Geòrgia i Rússia, mantenen posicions oposades i mútuament excloents de l'essència mateixa dels conflictes d'Abkhàzia i Ossètia.

Mentre per a Geòrgia la lluita pels dos enclavaments implica la lluita per la recuperació de la seva integritat territorial, Sukhumi i Tskhinvali busquen mantenir el més allunyats possible de Geòrgia a qui culpen de genocidi contra les seves poblacions. Aquests territoris persegueixen el reconeixement d'Abkhàzia com a independent i la unió d'Ossètia del Sud amb Ossètia del Nord i pertanyent per tant a Rússia.

Rússia passa del seu original paper mediador a participant directe en les hostilitats encara que les forces de manteniment de la pau tenien mandat internacional.

Tots dos conflictes i el de Nagorno-Karabakh, unit a la manca de relacions diplomàtiques entre Armènia i Turquia duen a Geòrgia a monopolitzar la ruta per al subministrament energètic. Amb el president Saakaixvili a Geòrgia, la prioritat és Abkhàzia, menyspreant el component ètnic essencial en el conflicte amb Ossètia del Sud. Posteriorment es considerarà aquest prioritari a causa del grup criminal situat al poder i al suport de Rússia. Es produeix un error essencial quan l'estiu de 2004 els tancs de Geòrgia avancen cap a Ossètia del Sud. Aquesta va ser una escalada de conseqüències irreversibles que eliminava qualsevol opció de reintegració territorial. Ossètia demana ajuda a Rússia (acció humanitària) i rebutja qualsevol proposta d'arranjament procedent de Geòrgia. L'ajuda concedida per Rússia incloïa l'atorgament de passaports russos i de pensions als habitants d'Ossètia del Sud i d'Abkhàzia.

Un altre factor que reforça la posició russa és el reconeixement per part dels Estats Units i de la majoria de països de la UE de la independència kosovar, reconeixement que la seva opinió constitueix un "perillós precedent". Sense reparar en això, Geòrgia va pensar que les seves accions en pro de la integritat territorial serien recolzades per la UE i pels Estats Units. L'aspiració georgiana a un ingrés a l'OTAN constitueix un altre dels factors que més irritació ha provocat a Moscou.

El resultat més visible de la guerra que va esclatar quan Geòrgia va llançar un atac contra la capital d'Ossètia del Sud, Tsinvali, per

sotmetre a aquesta regió, van ser les més de 800 persones que van morir i els milers de ferits. A més, prop de 100.000 civils es van veure obligats a abandonar les seves llars, fugint dels combats

L'1 d'octubre la UE desplegava la seva missió civil (EUMM) per verificar la retirada de les tropes russes i el compliment dels acords assolits amb les parts el 8 de setembre.

El reconeixement posterior a la guerra de la independència de les dues repúbliques secessionistes per Rússia fa que Azerbaidjan prengui nota de la necessària moderació respecte a Armènia per Nagorno-Karabakh i descarti qualsevol acció de força en suport de les seves reivindicacions. No s'ha d'oblidar que Azerbaidjan ha expressat tradicionalment la seva opinió sobre l'ús de l'acció militar sense ajuda de tercers per restaurar la integritat territorial. Una altra conseqüència de la guerra de Geòrgia és que Armènia ha perdut la possibilitat d'accedir a Rússia a través del seu territori i que Rússia i Turquia incrementen la seva activitat negociadora en el procés de Nagorno-Karabakh⁵. En la recerca de noves rutes per al subministrament energètic des del Caspi, Azerbaidjan ha d'actuar amb flexibilitat en el disseny de les seves relacions amb Rússia i l'Iran, així com amb Kazakhstan i la resta de països d'Àsia Central. Cal a més mantenir una política equilibrada entre Rússia i els Estats Units a la recerca de suport de la comunitat internacional per a la solució de Nagorno-Karabakh.

⁵ Novikova, Gayane: "The Five-Day War of August 2008 and Shifts in Security in the South Caucasus", *Panorama of Global Security Environment 2009*, CENAA, Bratislava, 2009, pp.349.

2. Percepcions de seguretat internacional en la crisi del Caucas

Arran de l'actuació de la UE en el conflicte de Geòrgia el 2008, s'accepta per les parts l'establiment i funcions d'una missió d'observació europea que ha desenvolupat la seva tasca no sense certs obstacles.

Després de la retirada oficial de les tropes russes de Geòrgia, aquestes van seguir controlant els dos territoris separatistes en clara violació de l'alto el foc aconseguit amb mediació de la UE. Amb posterioritat al reconeixement de tots dos territoris com Estats independents, Rússia va establir bases militars permanents en ells per acollir a gairebé 4.000 soldats russos en cada un.

Des de llavors, els temors a un nou esclat del conflicte han estat presents de forma permanent, igual que la progressiva presa de control sobre el territori per part russa. En els primers mesos de 2009 Moscou vetava la continuació de la missió de l'OSCE a Ossètia del Sud i mesos més tard la missió va acabar les seves activitats i ha retirat els últims observadors a la regió. Pressió de Rússia motivada per la negativa de l'Organització a acceptar la condició imposada per renegociar el seu mandat que no era altra que la de reconèixer la independència de les secessionistes Ossètia del Sud i Abkhàzia. I és que, d'acord amb l'ambaixador rus davant l'OSCE, la presència d'observadors d'aquesta Organització en els dos territoris és il·legítima segons la legislació russa. Segons ell, poden treballar a Geòrgia però en els dos territoris separatistes hauria d'haver missions independents. L'objectiu inicial d'aquesta missió, el començament es remunta a 1992, era promoure les negociacions entre les parts enfrontades a Geòrgia. Després de l'acord entre

Moscú i Tbilisi obtingut amb mediació de la UE, el Consell permanent de l'OSCE va enviar a l'agost de 2008 els primers 20 observadors militars a Geòrgia per supervisar el compliment de l'acord de pau. Els informes d'aquests observadors han deixat entreveure la possible comissió de crims de guerra per part de Geòrgia.

A principis de juny de 2009, Rússia va vetar la prolongació de l'estada dels observadors de l'ONU a Geòrgia que s'encarregava de vigilar la seguretat a Abkhàzia⁶. Finalment ha tocat el torn a la missió observadora de la UE a qui Rússia nega l'accés a aquests dos territoris, de manera que queden aïllats de la resta de la comunitat internacional mentre la potència acumula tropes, no respecta els drets humans, està darrere d'activitats de contraban i crim organitzat i organitza exercicis militars al nord de la frontera de Geòrgia. Fets consumats que ni Geòrgia ni els seus aliats poden retrotraure. Lliure de població d'ètnia georgiana, és difícil canviar l'estatut d'Ossètia del Sud. Només la presència d'una facció nacionalista Abkhaza que recela de Moscú pot obrir la porta a un canvi en aquest altre territori, si bé el creixement econòmic arriba de les inversions turístiques russes.

La negativa als 225 observadors de la UE de treballar a Ossètia del Sud és la culminació d'una actitud que ha vingut ignorant els compromisos més o menys ambigus assumits a instàncies europees immediatament després de l'ocupació de Geòrgia. Malgrat la retòrica utilitzada, en la pràctica la UE, com també els Estats Units, no han mostrat gran interès per la situació de les minories en territori abkhaz i per l'aixafament de qualsevol resta de població

⁶ Cornell, Svante, "Acabar la tarea en el Cáucaso", *Foreign Policy*, ed. Español, especial web conflictes- drets humans, juny-juliol, 2009

georgiana a Ossètia del Sud. Encara que les possibilitats d'incidir en els esdeveniments sigui petita i els resultats no es puguin apreciar a curt termini, la seguretat europea està en joc en les fronteres *de facto* d'aquests protectorats russos i Geòrgia. Per tant, la presència a prop d'aquestes fronteres és crucial per prevenir nous esclats de violència.

Bon exemple de la inestabilitat regnant, a finals de juliol de 2009 es registraven tirotejos a Ossètia del Sud pretesament iniciats per l'Exèrcit de Geòrgia, al que Rússia responia posant en alerta les seves tropes a la regió i reforçant la seva capacitat de combat. La cancelleria russa acusa Geòrgia de contínues provocacions a la frontera administrativa amb Ossètia del Sud si bé no hi ha la certesa absoluta que la iniciativa d'obrir foc procedeixi d'aquestes tropes ja que hi ha contradiccions entre les declaracions de sud-ossets i georgians.

La missió de la UE, per la seva banda, no té evidències de bombardejos en aquesta frontera administrativa. Aquesta Organització insta totes les parts a abstenir-se de qualsevol declaració o acció susceptible d'augmentar les tensions, tenint en compte la tensió regnant. Però malgrat la seva petició de que la missió d'observadors (EUMM) tingui accés sense restriccions a banda i banda de la línia limítrof administrativa, si bé la negativa a aquest accés roman.

La primera setmana de 2010, la missió europea ha demanat una reunió d'acord amb el mecanisme preventiu per evitar incidents entre Geòrgia i Ossètia del Sud. La causa de la tensió s'ha de buscar en les recents detencions d'habitants georgians i d'Ossètia del Sud a la zona fronterera, es fa necessària per tant la garantia al lliure

desplaçament de persones. Els participants en la reunió, a més dels dos implicats directes, són Rússia, representants de la UE i de l'OSCE.

Malgrat aquests esdeveniments, Rússia i Geòrgia han anunciat l'obertura d'un pas fronterer, el d'Verkhny Lars, que els separa per al proper mes de març, segons anunciaven a finals de desembre de 2009. L'acord ha estat possible gràcies a la mediació de Suïssa, país que s'ha fet càrrec dels interessos diplomàtics de Rússia i de Geòrgia després de la seva ruptura de relacions a l'agost de 2008. el pas de Verkhny Lars és el més important pas de trànsit entre tots dos amb la peculiaritat de no travessar cap de les regions secessionistes.

En síntesi, es pot afirmar que malgrat els clars interessos de seguretat de la UE a la zona, la seva influència es veu limitada per les resistències de Rússia i per la dificultat de seguir defensant contra vent i marea la integritat territorial de Geòrgia si es vol avançar en les negociacions d'associació estratègica amb Rússia.

Geòrgia percep la seva seguretat amenaçada i passivitat dels governs occidentals en la defensa de les seves reivindicacions sobre Ossètia del Sud. Els altres dos veïns del Caucas Sud, descarten gairebé del tot solucions armades pel conflicte de Nagorno-Karabakh a la vista de l'experiència georgiana i s'afanyen a negociar per trobar una solució negociada, mentre Rússia pressiona a l'Azerbaidjan i Turquia pressiona l'OSCE per que exigeixin concessions a Armènia a favor de la integritat del territori àzeri.

3. Impacte dels protocols de Zuric entre Turquia i Armènia de 10/10/2009

Amb la mediació de Suïssa, l'octubre de 2009 es signen uns protocols entre els dos països pel qual restableixen relacions diplomàtiques i reobren la seva frontera, tancada pels turcs el 1993⁷.

Per a Armènia, l'economia es ressent d'una posició d'aïllament, suposa una possibilitat d'obertura a Occident deixant anar amarres de l'estreta dependència econòmica, energètica i de seguretat de Rússia. No obstant això, l'acord genera protestes internes a Armènia per considerar que no té en compte adequadament la qüestió de l'anomenat "genocidi armeni", reconegut formalment per països com França o Canadà i pel Parlament Europeu. A més d'aquest extrem, dues precondicions establertes per Turquia porten al Armenian Revolutionary Federation Dashnaktsutyun (ARFD) a demanar la declaració d'inconstitucionalitat dels esmentats protocols, això és, la consolidació jurídica que descarta qualsevol canvi en l'actual frontera consolidant els tractats de Kars i Moscou que consideren il·legals, i l'arranjament del conflicte de Nagorno-Karabakh a favor de l'Azerbaidjan⁸.

Per a Turquia, constitueix una baula perfecte de la seva política exterior de normalització de relacions amb els països veïns al temps que l'acosta a la UE i pal·lia la demanda nord-americana de reconeixement del genocidi armeni.

⁷ Zalewski, Piotr, "Abnormalisation. The bumpy road to Turkish-Armenian rapprochement", CEPS Commentary, 17 December 2009

⁸ El 12 de gener de 2010, la Cort Constitucional Armènia comença a estudiar la qüestió. "ARFD demands invalidation of Armenian-Turkish protocols", News from Armenia, 01/11/2010.

La millora de les relacions tindrà un impacte positiu en la seguretat de la regió pel que la UE ha de fixar la línia a seguir per donar suport al procés, mitigar les preocupacions a l'Azerbaidjan i determinar la manera de contribuir a la solució del conflicte de Nagorno-Karabakh. Hi ha desconfiança de la diàspora Armènia. La UE ha d'assistir tècnicament a la posada en pràctica dels protocols.

A Turquia l'instrument es remès a finals d'octubre al Parlament per ratificació que depèn dels progressos realitzats en el conflicte de Nagorno-Karabakh. Turquia va adoptar mesures per implicar a Rússia de manera constructiva per evitar la seva oposició.

Armènia ha de donar passos en aquest sentit per vèncer l'oposició de l'Azerbaidjan a l'acostament. Per a això seran bones les pressions que pugui exercir els EEUU amb un missatge constructiu evitant que s'adopti una resolució sobre genocidi armeni al Congrés nord-americà. A Armènia el procés és més senzill encara que el president està debilitat per la crisi econòmica. La percepció d'una interferència en els assumptes interns d'aquests estats podria tenir un efecte contraproductiu.

Azerbaidjan podria acostar-se a Rússia. Com que el país estratègicament més important de la regió ha d'assegurar que la normalització amb Armènia ajudarà a la solució del conflicte de Nagorno-Karabakh. Al mateix temps, cal insistir a Armènia que el progrés en Nagorno-Karabakh ajudarà al procés d'establiment de relacions amb Turquia. Cal treballar amb la societat civil d'ambdós països i buscar maneres d'aportar assistència tècnica per a la consecució d'un acord (obertura de fronteres, establiment de comissions bilaterals).

L'acord pot reportar beneficis per l'Eastern Partnership de la UE ja que la millora de les relacions entre dos dels seus participants ha de facilitar la consecució dels objectius proposats i millorar la cooperació entre els socis, alhora d'eliminar obstacles a l'adhesió de Turquia.

IV. CONCLUSIONS

El paper de la Unió Europea al Caucas Sud ha intentat evolucionar d'acord amb les exigències de major implicació en els anomenats "conflictes congelats" de la regió. Per a això, es va involucrar com el principal agent diplomàtic en el conflicte d'Ossètia del Sud després de la guerra de Geòrgia de 2008. Després d'arribar a un acord el 8 de setembre de 2008, l'1 d'octubre es desplegava la missió EUMM Geòrgia amb el mandat d'aconseguir l'estabilitat i fer complir els sis punts de l'acord. Malgrat el lloable interès i al que representa per anar més enllà de la política de les sancions, ajudant a forjar una pau positiva, la seva missió s'ha vist obstaculitzada per l'oposició de Rússia a permetre als seus observadors entrar als territoris separatistes. El difícil equilibri entre la necessitat de mantenir bones relacions amb Rússia i el compliment de l'acord sembla haver-se trencat en benefici de la primera d'aquestes prioritats.

Pel que fa al conflicte de Nagorno-Karabakh, la UE ha donat suport als treballs del grup de Minsk però potser no s'ha implicat en profunditat en el mateix per suavitzar la posició de les parts. La seva influència econòmica no ha tingut impacte en aquest sentit. Sí que seria factible una posició europea pel que fa als protocols de Zuric sense envair competències de cap altra organització. El futur dels mateixos és incert però la UE no s'ha manifestat al respecte. I

és que un suport a qualsevol de les parts implica un distanciament de Rússia o de Turquia per la qual cosa no hi ha consens entre els Estats membres.

La veu única de la Unió Europea no és només una qüestió institucional sinó, essencialment, d'harmonització d'interessos i polítiques exteriors nacionals.

ELS PROCESSOS DE PAU AL SUD DEL CAUCAS: OBSTACLES I REPTES PER LA PAU **

I. INTRODUCCIÓ

El sud del Caucas viu un període de gran transcendència des del punt de vista de la conflictivitat i la construcció de la pau. Regió durant anys oblidada i que la guerra rus-georgiana d'agost de 2008 va tornar a situar al mapa i en l'agenda internacional, el sud del Caucas afronta nombrosos interrogants sobre el futur dels seus conflictes encara no resolts. La resolució de les disputes al voltant d'Abkhàzia i Ossètia del Sud sembla ara més lluny que mai, mentre que la pau continua sent un horitzó ambivalent entorn de Nagorno-Karabakh, tot i que hi ha actualment certa finestra d'oportunitat per avançar cap a la pau. Els esdeveniments des d'agost de 2008 al sud del Caucas han posat de relleu la fragilitat en matèria de pau d'aquesta regió que des de començaments dels anys noranta acumula tres conflictes no resolts, amb processos de pau prolongats. Al mateix temps, la guerra entre Rússia i Geòrgia va evidenciar la necessitat de redoblar els esforços locals i internacionals en matèria de negociació i de construcció de pau a tots els nivells, inclosos els de la societat civil. Molts són els factors que han dificultat la pau a la regió, entre ells, el pes de la dimensió geoestratègica de la regió i els interessos contraposats que es projecten sobre ella, la desconfiança acumulada entre les parts en conflicte, les llargues cadenes de greuges sentides per totes les parts-també a nivell comunitari-, la força dels fets consumats o la

* Ana Vilellas Ariño, investigadora de l'Escola de Cultura de Pau.

* Article traduït de l'original en castellà per Jo Anne Irvine

dificultat de tractar en negociacions de pau amb qüestions com la identitat.

Desafortunadament etiquetats com a "conflictes congelats"¹, aquests conflictes no resolts, lluny de ser conflictes inamovibles o estàtics, han experimentat fluctuacions al llarg dels anys, amb cicles d'increment i reducció de la tensió. Com a exemples introductoris, ja el 1995, tot just un any després de la signatura de l'Acord de Moscou, operacions militars de les forces d'Abkhàzia al districte de Gali es van saldar amb 400 víctimes mortals. El 1998 i 2001 hi va haver nous brots de violència al voltant de Abkhàzia. A Ossètia del Sud dotzenes de persones van morir el 2004 arran d'unes operacions georgianes. En relació a Nagorno-Karabakh, almenys unes 3.000 persones, militars i civils, de totes les parts en conflicte han mort al voltant de la línia d'alto el foc des de 1994. És a dir, que la conflictivitat al sud del Caucas s'ha mantingut activa i dinàmica des de la signatura dels respectius acords d'alto el foc.

Per això els riscos d'assumir postures o iniciatives de pau edificades des d'una visió de "conflictes congelats", ja que aquesta característica de "congelació" ha convidat principalment a una actitud internacional reactiva, a l'espera del "desglaç", en oposició a una actitud més responsable, preventiva i proactiva d'acompanyar durant tota la seva trajectòria a conflictes complexos, adaptant les

¹ El terme "conflicte congelat" fa referència al terme anglès "frozen conflict", àmpliament utilitzat en les anàlisis internacionals en relació als conflictes de l'àrea ex soviètica de començaments dels anys noranta, que van finalitzar amb acords d'alto el foc i els processos de negociació no han resultat encara en acords de pau substantius. La situació de "no guerra, no pau" que ha caracteritzat aquests conflictes-a excepció de la guerra d'agost de 2008 entre Rússia i Geòrgia-i la percepció sobre el seu caràcter poc tractable o de situació enquistada va motivar l'adopció d'aquest terme.

mesures o estratègies a les circumstàncies (prevenció, gestió, transformació, mesures de confiança, iniciatives de base, etc.).

En general, les negociacions i els processos de pau² són fenòmens complexos, que sovint transcorren en paral·lel a la continuació d'enfrontaments i, en altres casos, sota el risc (immediat o llunyà) de la reobertura dels enfrontaments armats. En aquests últims casos, els processos de pau no només serveixen de fòrum per buscar solucions a les causes de fons del conflicte, sinó que també serveixen per regular els règims de seguretat de les zones en conflicte i prevenir el seu col·lapse. En aquest sentit, convé recordar que entre els principals motius de crisi en les negociacions de pau al món, destaca, any rere any, l'existència de combats en paral·lel a les negociacions, i entre els factors bastant freqüents, sobresurten les violacions de l'alto el foc³.

Tenint en compte aquesta mirada global, la guerra rus-georgiana d'agost de 2008 no va ser una cosa excepcional o sorprenent, més si es té en compte l'escalada de la tensió que des de mesos enrere va precedir la contesa bèl·lica. En tot cas, aquesta guerra sí que ha obert una nova fase en els conflictes d'Abkhàzia i Ossètia del Sud, tant en el terreny com en el pla diplomàtic i negociador. La situació de seguretat és encara molt fràgil, mentre encara s'està reconfigurant el marc negociador. Es tracta d'un moment de transició, carregat d'incertesa. En canvi, en relació a Nagorno-

² Fisas defineix negociació com "el procés pel qual dos o més parts enfrontades acorden discutir les seves diferències en un marc concertat per trobar una solució satisfactòria a les seves demandes" i procés de pau com "la consolidació d'un esquema de negociació, una vegada que s'ha definit l'agenda temàtica, els procediments a seguir, el calendari i les facilitacions ". Fisas, V. *Anuario 2009 de Procesos de Paz*, Icaria, 2009.

³ Fisas, V. *Anuario 2009 de Procesos de Paz*. Escola de Cultura de Pau. Icaria, 2009.

Karabakh, s'assisteix a una etapa ambivalent, amb avenços graduals en el procés de pau i una finestra d'oportunitat per consolidar aquests avenços, en paral·lel a un increment progressiu dels riscos indirectes de major inestabilitat, en un escenari de línia d'alto el foc autoregulada, amb 30.000 tropes al costat armeni i un nombre una mica més gran al costat azerbaidjès i un increment de les violacions de l'alto el foc⁴.

Davant aquest context de renovada incertesa a la regió, aquest capítol aborda la situació actual de la regió en matèria de processos de pau, marcada per aquesta doble tendència de deteriorament i finestra d'oportunitat, per tal d'identificar riscos i reptes que puguin ser útils en el llarg procés de construcció de la pau. Partint de la significació de l'etapa actual del sud del Caucas, s'analitzarà en un primer apartat el moment present dels processos de pau al voltant de Abkhàzia i Ossètia del Sud, i en un segon apartat el procés de Nagorno-Karabakh. Aquests anàlisis identificaran els canvis esdevinguts i les implicacions d'aquests en les seves trajectòries.

II. L'HORIZZÓ INCERT D'ABJASIA I OSETIA DEL SUD

La guerra rus-georgiana de 2008 i els esdeveniments posteriors han tingut un impacte significatiu sobre les perspectives de pau al voltant dels conflictes no resolts d'Abkhàzia i Ossètia del Sud. Si bé en anys passats, l'horitzó de pau ja era incert i complex, l'escenari post-2008 ha suposat un deteriorament significatiu en matèria de construcció de pau.

⁴ De Waal, T. *The Karabakh Trap. Dangers and dilemmas of the Nagorny Karabakh conflict*. Conciliation Resources. Febrero de 2009.

Fins el nou escenari post-2008, els conflictes al voltant de Abkhàzia i Ossètia del Sud com a conflictes diferenciabls eren abordats des de processos de pau diferents, tot i les semblances genèriques i trajectòries fins a cert punt paral·lels⁵ de tots dos. Després de la guerra de 2008, sorgeixen noves preguntes i un escenari en gran part comuna a ambdues regions. Aquest apartat contextualitza la trajectòria específica dels processos de pau d'Abkhàzia, d'una banda, i Ossètia del Sud, per una altra, en segon lloc reflexiona sobre aspectes comuns d'ambdues trajectòries, i en tercer lloc aborda la situació oberta després de la guerra de 2008 i reflexiona sobre els reptes presents i futurs per a la pau en ambdues regions.

1. El procés de pau a Abkhàzia

En el cas d'Abkhàzia, després de diversos intents diplomàtics va ser la signatura el maig de 1994 d'un acord d'alto el foc i separació de forces (l'anomenat Acord de Moscou) el que va posar fi al conflicte armat. Es va signar sota els auspicis de l'ONU, amb facilitació russa. L'acord de Moscou incloïa un alto el foc, la separació de forces i el desplegament de forces de manteniment de pau de la Comunitat

⁵ Poden observar trets comuns generals en relació als precedents dels conflictes (ex. política de nacionalitats de l'URSS, cadenes de greuges entre les diverses comunitats nacionals); a la gènesi i esclat dels conflictes (ex. auge dels nacionalismes, descomposició de l'URSS i inestabilitat interna a Geòrgia, oportunisme de les elits polítiques); a les causes de fons dels conflictes i la seva evolució (ex. dimensió identitària i aspiracions d'autogovern, pes de la geoestratègia i del balanç de poder regional), a les pautes de violència en aquests conflictes (ex. violència contra la població civil, desplaçaments forçats de població, violència discriminatòria de tall ètnic), a la gestió del conflicte (ex. acords d'alto el foc promoguts per Rússia, desplegament de missions de manteniment de la pau de la CEI-liderades per Rússia-, negociacions en marcs concertats amb mediació internacional) i a la seva evolució posterior (ex. funcionament de les regions com a entitats independents de facto de Geòrgia, recolzades per Rússia; episodis violents, etc.). No obstant això, aquest capítol no pretén revisar de manera exhaustiva els conflictes armats esdevinguts al Caucas sinó que es centra en la dimensió dels processos de pau.

d'Estats Independents (CEI), sota les sigles CISPFK russes⁶. L'acord establí una zona de seguretat en una franja de la frontera administrativa, en la qual no es permetia presència militar abkhàzia o georgiana, i una zona de restricció, ubicada als marges exteriors de la zona de seguretat i en la qual es limitava la presència militar, excloent-ne, per exemple, l'armament pesat. Les forces de pau russes havien de patrullar les dues zones, conegudes de manera genèrica com la zona de conflicte. A més, s'acceptava la supervisió de l'ONU, a través de la missió d'observació UNOMIG, desplegada ja el 1993, i el mandat es va ampliar el 1994 després de la signatura de l'Acord de Moscou amb una nova resolució del Consell de Seguretat⁷.

L'acord d'alto el foc va donar pas al procés de negociacions entre el Govern de Geòrgia i el règim d'Abkhàzia per a la resolució del conflicte. A partir de 1997 aquestes van transcórrer en el marc de l'anomenat Procés de Pau de Ginebra, llançat i presidit per l'ONU, el paper ha estat de bons oficis i facilitació, no d'àrbitre⁸. A més, hi intervenen altres actors internacionals (Rússia, com a facilitadora, que fins 1997 va liderar les iniciatives de negociació), l'OSCE (com a participant en el procés) i el Grup d'Amics del Secretari General (França, Regne Unit, EUA, Rússia i Alemanya, com a observadors).

⁶ El mandat de les forces de pau russes incloïa observació de la zona de conflicte (zona de seguretat i zona de restricció), facilitació del retorn segur i digne de la població desplaçada, suport a la rehabilitació social i econòmica de la zona de conflicte, provisió de seguretat a la planta hidroelèctrica de Inguri. International Crisis Group, Akhazia Today, Europe Report núm 176, 15 de setembre de 2006.

⁷ El mandat ampliat de la UNOMIG incloïa l'observació i verificació de l'alto el foc, l'observació de les forces de pau de la CEI i del compliment de les restriccions a la zona de conflicte, patrullar la zona de la vall del Kodori i contribuir a la creació de les condicions conduents al retorn voluntari i segur de refugiats i desplaçats.

⁸ International Crisis Group, Op. Cit.

En aquest sentit, el procés de pau va néixer des del principi amb un clar perfil d'internacionalització i multilateralitat.

L'estructura del procés ha inclòs un Consell de Coordinació, establert per l'ONU el 1997 com un espai de diàleg flexible i de periodicitat freqüent i com a principal òrgan del procés. La seva estratègia ha estat promoure diàleg i acords sobre qüestions pràctiques, fins a la consecució d'un acord polític global. Per a això es van crear tres grups de treball sobre la no-represa permanent d'hostilitats i problemes de seguretat; població desplaçada i refugiada, i problemes econòmics i socials. Tot això en paral·lel a trobades d'alt nivell sobre mesures de confiança i altres mecanismes de tall no polític, com trobades quadripartit de caràcter setmanal per abordar qüestions diàries en matèria de seguretat⁹ o la creació d'una oficina de l'ONU a la capital Abkhàzia per a la protecció i promoció dels drets humans a la regió.

En paral·lel al procés capitalitzat per l'ONU, també s'han portat a terme iniciatives de negociació sota el lideratge de Rússia, principalment entre 1992 i 1997 i de nou a partir de 2003, sota el paraigües de l'anomenat Procés de Sotxi. Aquest ha estat principalment complementari al liderat per l'ONU i s'ha centrat en major mesura en la dimensió econòmica i de retorn. No obstant això, el deteriorament de les relacions rus-georgianes en els últims anys ha limitat el potencial d'aquest procés paral·lel. A tot això s'ha de sumar el paper d'organitzacions no governamentals que han

⁹ Com instruments addicionals del sistema de Ginebra s'inclou les trobades setmanals quadripartit (QPM, per les seves sigles en anglès) i el Grup Conjunt de Recerca (Joint Fact-Finding Group, JFFG, per les seves sigles en anglès). International Crisis Group, Abkhàzia: Ways Forward, Europe Report N °. 179, 18 de gener de 2007.

portat a terme iniciatives de diplomàcia paral·lela i construcció de vincles i espais de diàleg entre les dues comunitats.

El procés de pau relatiu a Abkhàzia ha estat irregular i interromput. El lideratge rus en les iniciatives de pau fins el 1997 no va resultar en avenços significatius de resolució del conflicte de fons, si bé el procés de Ginebra, que va prendre el relleu, tampoc va aconseguir transformar la situació de "no guerra i no pau" en una de pau substantiva. Intents passats d'arribar a acords de pau, com el 1995 o 1997, van resultar fallits precisament per la negativa d'alguna de les parts de rubricar documents o plans de pau que consideraven atemptaven contra les seves posicions bàsiques: defensa de la integritat territorial, d'una banda, i demandes d'independència o d'autodeterminació externa, per una altra.

Formalment l'Acord de Moscou i les resolucions de l'ONU reconeixien la integritat territorial de Geòrgia, però al mateix temps emparaven la celebració de negociacions per resoldre el contenciós. En aquest sentit, han estat clau en l'alentiment del procés de pau les dificultats de trobar equilibris entre el principi legal internacional de la integritat territorial i les aspiracions d'autogovern en un context marcat pels greuges històrics, la desconfiança, les ferides psicològiques i físiques de la guerra, els interessos geoestratègics, la bel·ligerància, la força dels fets consumats, el canvi forçat de rols de majories i minories, i la imatge de l'enemic, entre altres elements.

En relació a l'estatus, el Govern de Geòrgia al llarg dels anys s'ha mostrat disposat a atorgar a Abkhàzia nivells amplis d'autonomia però ha rebutjat la possibilitat de tot pacte que suposi una amenaça a la seva integritat territorial. Per la seva banda, per les autoritats d'Abkhàzia la independència és vista com l'única garantia de

supervivència davant d'un règim georgià que considera hostil. Durant una dècada diverses opcions han estat discutides -encara sense que s'hagi entrat en excessiu detall-, incloent solucions d'un estat comú, confederal i federal¹⁰. Com a línia vermella per a ambdues parts, la qüestió de l'estatus ha resultat irreconciliable.

Davant la dificultat d'abordar solucions a l'estatus, el procés en general s'ha centrat en altres aspectes, considerats més immediats, urgents o més fàcilment solucionables, com qüestions de seguretat, rehabilitació econòmica o retorn de desplaçats. Encara si cap d'aquestes tres dimensions ha estat fàcil, sí que s'han aconseguit al llarg dels anys avenços parcials, amb mesures de construcció de confiança i cooperació. Com a exemples, els mecanismes conjunts de discussió sobre incidents de seguretat o d'investigació de violacions de l'alto el foc i separació de forces, el retorn parcial de població georgiana al districte de Gali a Abkhàzia, o la cooperació georgià-Abkhàzia en la rehabilitació de la planta d'energia hidroelèctrica de Inguri, la presa es troba en territori sota control de Geòrgia i la central elèctrica sota control abkhaz.

No obstant això, també aquests àmbits han estat objecte de fortes disputes. De fet, la qüestió del retorn ha estat especialment important per a Geòrgia¹¹, que ha denunciat la negativa d'Abkhàzia a permetre retorns de gran escala a altres zones d'Abkhàzia que no siguin el districte de Gali. I en l'àmbit de la seguretat, el format de les forces de manteniment de la pau, enterament russes, també ha estat factor de tensió important.

¹⁰ International Crisis Group, Ibid.

¹¹ El conflicte armat dels anys noranta al voltant de Abkhàzia va forçar el desplaçament de 250.000 persones, majoritàriament georgianes.

A més, ha estat un procés de pau molt influït per l'evolució de la situació en terreny. D'aquesta manera, els cicles de violència i tensió postbèlica han tingut efectes molt negatius sobre el procés, alentint i minant no només la confiança entre les parts sinó pel que fa al propi procés. A tall d'exemple les reunions en el marc del Consell de Coordinació es van bloquejar el 2001, després d'incidents violents al voltant de la vall de Kodori, i van romandre suspeses fins al 2006¹², si bé durant aquest període les parts es van reunir en altres fòrums del procés. Al seu torn, l'ambient regional es va enrarir també a partir de 2004, en part per la bel·ligerància del llavors nou president georgià, Mikhail Saakashvili, pel que fa al seu principal objectiu governamental: la restauració de la integritat territorial, així com pel progressiu deteriorament de les relacions rus-georgianes, agreujades a partir de 2006, amb el detonant de la detenció de diversos soldats russos a Geòrgia i les posteriors mesures russes anti-georgianes. També el 2006, l'ofensiva georgiana sobre la vall de Kodori¹³ i la posterior relocalació allà del procediment georgià Govern abkhaz a l'exili va generar importants friccions en el procés de pau.

Com s'analitzarà més endavant, l'escenari post-2008 d'Abkhàzia guarda algunes semblances amb la trajectòria del procés de pau seguida fins aleshores, sobretot en relació als principals obstacles que durant una dècada han dificultat la consecució de la pau a Abkhàzia. No obstant això, en el nou escenari s'han aguditzat aquests esculls, gran part de l'arquitectura del procés de pau ha

¹² International Crisis Group, Op. Cit. 2007.

¹³ El juliol de 2006, Geòrgia va llançar una operació definida com "anti-criminal" suposadament per neutralitzar el cap de la milícia Monadire, Emzar Kvitsiani, antic representant especial presidencial de Geòrgia. L'ofensiva va resultar en la presa de control per part de Geòrgia de la part alta de la Vall de Kodori.

quedat desmantellada i s'ha redefinit en part el propi conflicte, donant pas a una nova i aparentment més complexa etapa.

2. El procés de pau a Ossètia del Sud

Fins l'esclat de la guerra d'agost de 2008, el procés de pau a Ossètia del Sud ha estat guiat pels marcs i mecanismes establerts després de la fi de la guerra de 1991-1992. Ha estat un procés de pau internacionalitzat, encara que amb un perfil menor que el d'Abkhàzia, en què Rússia ha tingut un paper preferent i en el qual també ha participat l'OSCE. Com en el cas d'Abkhàzia, el procés ha afrontat nombroses dificultats, en gran part per l'evolució de la situació de seguretat així com també per divergències al voltant del propi format del procés i a les posicions de fons.

L'Acord de Sotxi de juny de 1992 va posar fi a la breu guerra que va assolir a la regió d'Ossètia del Sud entre 1991 i 1992. Aquest acord incloïa un alto el foc i donava llum verda al desplegament d'unes forces de manteniment de la pau trilaterals (georgianes, russes i Ossètia) i a la creació d'un òrgan mediador quadripartit. Les forces conjuntes de manteniment de la pau (JPKF, per les seves sigles en anglès), desplegades com a forces de la CEI, estan formades per tres batallons (un georgià, un altre rus, i un altre mixt a què contribueixen Ossètia del Nord i Ossètia del Sud) sota comandament comú, amb mandat per restablir i mantenir la pau¹⁴ a la zona del conflicte i al corredor de seguretat així com en districtes i pobles fora de la zona de seguretat¹⁵.

¹⁴ Fins 1997 el mandat de les forces de manteniment de pau incloïa també funcions de restabliment i manteniment de la llei i l'ordre públic.

¹⁵ L'Acord de Sotxi va establir una "zona de conflicte" de 15 quilòmetres de ràdio des del centre de Tskhinvali, i un "corredor de seguretat", de 14 quilòmetres que transcorre a banda i banda de la frontera administrativa.

Per la seva banda, l'òrgan quadripartit, conegut com la Comissió de Control Conjunt (JCC, per les seves sigles en anglès), estava compost per representants de Geòrgia, Rússia, Ossètia del Sud i Ossètia del Nord, a més de participació de l'OSCE. Les funcions de la JCC incloïen el supervisar el compliment dels acords, preparar i implementar mesures de resolució de conflictes, promoure el diàleg entre les parts, dur a terme mesures per a la facilitació del retorn voluntari i segur de refugiats i desplaçats, resoldre problemes vinculats a la reconstrucció econòmica, supervisar la situació en matèria de drets humans i coordinar les activitats de les JPKF¹⁶.

D'aquesta manera, l'òrgan que ha liderat les negociacions ha estat la JCC. Com en el cas d'Abkhàzia, ha estat un procés lent i complex, centrat més en qüestions econòmiques, de seguretat i de refugiats que en la consecució d'un acord global sobre les qüestions polítiques de fons (ex. estatus). De fet, el treball de la JCC ha girat en gran part al voltant d'aquests tres grans eixos -qüestions militars i de seguretat; rehabilitació econòmica, i establiment de les condicions per al retorn de refugiats i desplaçats- a través de tres grups de treball¹⁷. Aquesta orientació temàtica ha vingut donada per les pròpies dificultats del procés: desconfiança entre les parts i divergències substantives en relació a les pròpies causes del conflicte, al format negociador, al règim de seguretat i a les posicions bàsiques, entre d'altres.

International Crisis Group, Geòrgia: Avoiding war in South Ossètia, ICG Europe Report N °. 159, 26 de novembre de 2004.

¹⁶ International Crisis Group, Ibid.

¹⁷ Paral·lel a aquests tres grups de treball de la JCC, el format negociador també ha inclòs comitès ad hoc, grups d'experts, delegacions amb plens poders, així com altres grups, amb reunions a diversos nivells. International Crisis Group, Ibid.

Malgrat l'inici del procés de pau al començament dels noranta, no va ser fins 1999 que les parts van iniciar intents de resolució política del conflicte, centrant-se fins aleshores en altres dimensions. No obstant això, els esforços per a una solució política han resultat infructuosos, especialment en aquells períodes en què la tensió en terreny ha escalat, com el 2004, després de l'operació militar georgiana suposadament per desmantellar el comerç il·legal a Ossètia del Sud. I encara en una data tan tardana com l'octubre de 2005 les parts van acordar en el marc de la JCC que la resolució del conflicte s'havia d'abordar en tres fases, que inclou desmilitarització i construcció de confiança en la primera, rehabilitació econòmica i social en la segona, i acord polític en la tercera.

Les propostes de pau que les parts han presentat al llarg del procés han evidenciat, com en el cas d'Abkhàzia, la gran distància que els separa respecte a la fase final, l'estatus. En aquest sentit, Geòrgia ha ofert àmplia autonomia a Ossètia del Sud, mentre el règim osset ha descartant qualsevol solució final que la subordini a Geòrgia.

Les divergències entorn del format negociador també han estat substantives. Geòrgia ha denunciat el desequilibri de la JCC, en què s'ha sentit en minoria enfront del bloc pro-osset d'Ossètia del Sud, Ossètia del Nord i Rússia. Aquesta percepció de parcialitat l'ha estès també a les forces de pau. D'aquí la seva obstinació en els últims anys en condicionar avenços en el procés polític a canvis de format així com els seus esforços per promoure eixos de poder polític alternatiu a Ossètia del Sud, amb el suport a la creació a finals de 2006 d'una Administració pro- georgiana a la regió.

Curiosament, tot i l'abisme que ha separat a les elits polítiques respectives en relació a les disputes per l'estatus, en la pràctica i en

un escenari en què les localitats Ossètia i georgianes d'Ossètia del Sud estan molt pròximes físicament, a manera de mosaic, les relacions entre ambdues comunitats han estat fluides en etapes d'estabilitat, convergint en àmbits d'interès mutu, com el comerç. En tot cas, el procés de negociacions no ha sabut capitalitzar les oportunitats de pau ni les àrees de potencial enteniment obertes al llarg dels anys, entre elles el diàleg i cooperació al nivell de la societat civil.

3. Abkhàzia i Osetia del Sud: Obstacles i reptes comuns a l'escenari pre-2008

De l'observació de l'evolució d'ambdós processos fins 2008 es desprenen alguns elements comuns, que és útil identificar i tenir en compte per abordar posteriorment l'etapa present. En primer lloc, hi ha divergències significatives sobre la definició del conflicte i, per tant, sobre el format ideal que haurien de tenir els processos de pau. Sobretot en els darrers anys, Geòrgia ha insistit en la dimensió internacional dels conflictes, conceptualitzant com un conflicte internacional, entre Geòrgia i Rússia, amb ramificacions locals, a Abkhàzia i Ossètia del Sud respectivament. Per tant, i especialment en els darrers anys ha insistit en la necessitat d'un canvi en els formats dels propis processos de pau, per restar lideratge a Rússia i involucrar a més actors internacionals. És a dir, per a Geòrgia resulta contradictori que Rússia, a la qual defineix com a part directa del conflicte, tingui formalment un paper mediador i pacificador, més preponderant en el cas d'Ossètia del Sud, encara que també -en menor mesura- a Abkhàzia. En canvi, per Abkhàzia i Ossètia del Sud, Rússia és un actor extern, mediador i garant en els dos processos de pau. A més, aquests règims sempre han definit els conflictes com d'agressió de Geòrgia cap a les seves regions. Per tot

això, la definició del conflicte, la qüestió dels formats, i la dimensió regional (i amb això, la dimensió geoestratègica) sempre ha estat present, en major o menor mesura, de manera que hauran de ser tingudes en compte en la fase actual i futures.

D'altra banda, durant la més d'una dècada d'existència dels dos processos de pau, no ha estat possible arribar a acords en matèria d'estatus polític final, que ha resultat el major eix de divisió entre les parts. No obstant això, i malgrat el pes d'altres dimensions, la qüestió de l'estatus és un dels temes fonamentals a resoldre, abans o després.

Al seu torn, la retòrica bel·ligerant de les parts, la generalitzada manca de voluntat política per a la resolució política del conflicte i la militarització en terreny han estat obstacles comuns. En aquest sentit, tot i que les parts han tendit a complir amb els règims de seguretat establerts en els respectius acords d'alto el foc, els processos de pau s'han vist amenaçats i obstaculitzats en diverses etapes per incidents de seguretat, de vegades d'especial gravetat.

Les ferides psicològiques entre les diverses poblacions civils, que es van veure especialment afectades per la violència, incloent neteja ètnica i desplaçaments massius de població, i la consegüent divisió etnoterritorial, han alimentat l'aïllament respectiu, el sentiment de víctimes i la perpetuació del sentiment de greuges. Cap d'aquests elements ha estat abordat de manera adequada, de manera que la pau en sentit ple, en un sentit també comunitari, està encara lluny. A més, sovint, la dimensió dels drets humans, incloent els drets de la població desplaçada i refugiada i la perspectiva de gènere, han estat relegats o polititzats.

4. L'escenari post-2008: Els processos de pau a la cruïlla

La guerra de cinc dies d'agost de 2008 i el desenvolupament posterior dels esdeveniments han suposat canvis substantius per a tots dos processos de pau. Els marcs negociadors i els règims de seguretat dels conflictes d'Abkhàzia i Ossètia del Sud han estat desmantellats majorment i s'han vist substituïts per nous marcs, més ambigus i difusos i encara en procés de definició, de manera que la incertesa que envolta a tots dos conflictes i a la seva resolució és màxima. Tal com afirma l'informe de la Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Geòrgia, el conflicte de 2008 va ser una combinació de conflicte interestatal entre Rússia i Geòrgia i de conflicte intra-estatal¹⁸. L'escenari post-bèl·lic reflecteix aquesta complexitat i interconnexions. És a dir, tot i que les disputes entorn de Abkhàzia i Ossètia del Sud continuen sent conflictes diferenciables i per tant requereixen solucions específiques, al mateix temps la guerra de 2008 ha resultat en certa homogeneització en aportar nous eixos comuns de conflicte, i al apropar nous marcs negociadors i règims de seguretat d'Abkhàzia i Ossètia del Sud. En certa manera, s'ha forçat un nou escenari en gran part comuna per als dos conflictes. És per això que l'anàlisi d'aquesta nova etapa sorgeixin preguntes i reflexions comunes.

En efecte, el nou escenari ve definit pels resultats de la guerra d'agost. Formalment, l'acord de pau de sis punts mediat per la UE i signat per Geòrgia i Rússia el 15 i 16 d'agost ha passat a ser el principal document de la nova etapa, tant per a Ossètia com per Abkhàzia. L'acord de pau d'agost consta de sis punts: a) L'abstenció

¹⁸ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, *Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia Report*. Vol. I, pp.36. Setembre de 2009.

de l'ús de la força, b) la fi de les hostilitats de manera definitiva, c) la provisió de lliure accés a l'ajuda humanitària, d) la retirada de les forces militars georgianes a les seves bases habituals, e) la retirada de les forces militars russes a les línies mantingudes prèviament a l'esclat de les hostilitats. A l'espera de mecanismes internacionals, les forces de pacificació russes s'implementaran mesures de seguretat addicionals, i f) l'inici de converses internacionals sobre arranjaments de seguretat i estabilitat a Abkhàzia i Ossètia del Sud.

Aquest acord es va veure desenvolupat per un altre acord posterior de setembre, que comprometia a les tropes russes a retirar-se de les zones fora d'Abkhàzia i Ossètia del Sud en un termini de temps determinat i després del desplegament de mecanismes internacionals. La retirada estava condicionada també a la garantia de no ús de la força contra Abkhàzia i Ossètia del Sud. A més, aquest document preveia que els observadors de l'ONU i l'OSCE podrien dur a terme les seves activitats habituals prèvies a l'esclat del conflicte.

A la pràctica, la guerra d'agost va deixar sense efecte els acords de Moscou i Sotxi, rellevats ara pels nous acords de 2008. A més, Geòrgia va abandonar la CEI, el que va suposar també el desmantellament formal de les missions de manteniment de la pau de la CEI d'ambdues regions. També els òrgans vinculats als acords de Moscou i de Sotxi i als respectius processos de pau (Consell de Coordinació, Grup d'Amics del Secretari General de l'ONU, JCC, etc.) han desaparegut. La continuació de les rivalitats i disparitat d'interessos després de la guerra va implicar a més la no renovació de les missions de l'ONU i de l'OSCE a Geòrgia, desmantellant així els mecanismes multilaterals existents de supervisió i facilitació.

Com a novetats, Rússia va reconèixer formalment la declaració d'independència de les dues regions el 26 d'agost de 2008, anunciada com una decisió irrevocable, i va iniciar acords de cooperació en diversos àmbits, inclòs el militar. És sota aquesta cooperació bilateral que Rússia justifica la continuació de la presència militar russa a les dues regions després de la fi de la guerra de 2008. Mentrestant, la UE va desplegar una missió d'observació a Geòrgia, la EUMM, que ha vist limitada la seva capacitat d'observació a les zones adjacents a Abkhàzia i Ossètia del Sud, a causa de la denegació d'entrada dins de les dues regions per part dels seus respectius règims .

En compliment del punt núm. 6 del pla de pau d'agost, les converses internacionals sobre seguretat i estabilitat a Abkhàzia i Ossètia del Sud van començar el 15 d'octubre de 2008 a Ginebra, auspiciades per l'ONU, la UE i l'OSCE, donant pas al procés de Ginebra, diferent del també conegut com Procés de Ginebra que afectava només a Abkhàzia. Aquest nou procés involucra simultàniament a Abkhàzia, Ossètia del Sud, Rússia i Geòrgia i, fins ara, està resultant un procés fràgil, lent i carregat d'obstacles, tot i que s'han celebrat ja diverses rondes negociadores. Aquest nou procés, que ha complert un any, té la funció bàsica de ser un canal de comunicació per a la construcció de confiança entre les parts. En aquest sentit, i com a resultat positiu s'han assolit acords per a la posada en marxa de mecanismes de prevenció i resolució d'incidents, que ja han començat a funcionar en forma de reunions a diverses bandes. No obstant això, de moment es tracta només de l'embrió d'una nova arquitectura de negociació encara en construcció.

5. Lliçons de futur

El nou marc negociador ha quedat definit a grans trets pels acords d'agost i setembre de 2008, que han donat pas a un nou procés de pau comú quadripartit (Geòrgia, Rússia, Abkhàzia, Ossètia del Sud com a parts en conflicte) i més internacionalitzat que els processos anteriors (facilitació conjunta de l'ONU, la UE i l'OSCE així com un paper destacat per als EUA). Aquest nou procés, o aquesta nova fase comú dels processos de pau anteriorment separats, centra la seva activitat present en la construcció de confiança, manteniment de la comunicació i gestió de la seguretat, principalment. En certa manera es tracta d'una volta a un nou "punt zero post-bèl·lic", en què les interconnexions regionals dels anys noranta es mostren ara amb més força, entrelaçant més explícitament els diferents conflictes i processos de pau.

Tot això a més en un escenari de terreny complex, en què els règims d'Abkhàzia i Ossètia del Sud, de la mà de Rússia, han reforçat el control polític, militar, demogràfic de les dues regions, sobretot a Ossètia del Sud, d'on es va haver de desplaçar la majoria de la població georgiana.

A tall de reflexió al voltant de la nova situació en matèria de processos de pau a Geòrgia, hi ha nombrosos motius per la preocupació i la incertesa, que són per tant obstacles i reptes per al futur de la pau. En primer lloc, i com un *a priori*, l'ús de la força a l'agost de 2008 i la constatació de la vulneració del dret internacional, inclòs la llei de drets humans i el dret internacional

humanitari per totes les parts¹⁹, evidència la fragilitat del compromís de les parts amb la via diplomàtica i fa preveure dificultats i riscos per al nou procés de pau.

En segon lloc i com a complement a la reflexió anterior, durant l'última dècada els processos de pau en ambdues regions s'han vist molt influïts per l'evolució dels esdeveniments en terreny. És a dir, etapes d'avenços van ser revertides a causa, entre d'altres factors, a escalades de tensió en terreny. Per això, davant un nou context amb un règim de seguretat més fràgil que l'anterior (absència d'observació internacional i de forces de manteniment de pau, ambigüitat sobre la presència militar russa, etc.), Les amenaces al procés de pau poden ser majors. Refermar la situació de seguretat és, per tant, un repte urgent.

En tercer lloc, la nova situació reflecteix en certa manera un pas enrere a una nova fase inicial del procés de pau. És a dir, desmantellats els fòrums habituals de diàleg i els mecanismes de seguretat i observació, es torna a un nou punt de partida, com ja s'ha esmentat, en el qual s'han de definir de nou formats i metodologies i en què la prioritat tornen a ser les qüestions més immediates, com la seguretat. Per tant, els eixos de fons del conflicte, com l'estatus d'Abkhàzia i Ossètia, queden postergats a un futur incert. Al seu torn, aquest nou començament arrossega una major desconfiança entre les parts, ja que cadascuna de les parts considera a l'altra responsable de la ruptura de la situació anterior. És a dir, els actors protagonistes tornen a la taula negociadora més allunyats entre ells i amb més sentiments de greuge.

¹⁹ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Ibid.

En quart lloc, les perspectives de resolució d'una de les qüestions de fons del conflicte, la de l'estatus de les dues regions, resulta més incert que mai. La força dels fets consumats- amb el reconeixement unilateral de Rússia de la independència d'Abkhàzia i Ossètia del Sud, anunciat com irrevocable, la firma d'acords bilaterals i la continuació de la presència militar russa a les dues regions- redueix el marge potencial d'entesa i fa preveure un nou limbe legal, almenys a curt i mitjà termini, per Abkhàzia i Ossètia del Sud, amb els riscos que això comporta en termes polítics, socials, econòmics, de drets humans, etc.

En cinquè lloc, les conseqüències i efectes de la guerra d'agost (desplaçament intern de població, reconeixement rus de la independència d'Abkhàzia i Ossètia del Sud, control de zones anteriorment georgianes per part del règim d'Ossètia del Sud, etc.) es sumen a les qüestions que ja eren objecte de discussió a les fases anteriors. És a dir, els efectes d'aquesta última guerra passen a ser nous motius de conflicte i de discussió en la fase postbèlica, el que complica la futura agenda de negociació i les perspectives del nou procés.

En sisè lloc, tot i que en les anteriors fases la dimensió geoestratègica dels conflictes i les disputes entre Geòrgia i Rússia eren evidents, en aquesta nova fase semblen haver cobrat encara més importància. En aquest sentit, la majoria de les explicacions a la desproporció de la resposta militar russa destaquen el component geoestratègic del conflicte i de balanç regional i internacional de poders. D'aquesta manera, si bé la dimensió identitària i de polítiques de minories continua estant present, el pes de la geoestratègia llança encara més incertesa al procés negociador, ja que aquest podria resultar en un arranament d'interessos d'acord

amb balanços de poders que deixi intactes i sense resoldre les altres dimensions del conflicte.

En setè lloc i íntimament relacionat amb l'anterior, la irrupció tan explícita de Rússia en el conflicte i amb ella l'empenta cap a una major internacionalització del mateix fa preveure dificultats formals i substantives per a un procés de pau que ha de combinar nivells intraestats, regionals i internacionals, sobretot si es té en compte el pols larvat entre Rússia i els eixos de poder polític i militar d'Occident (EUA, UE, OTAN), tot i les convergències en altres àmbits.

En vuitè lloc, i en relació al pla comunitari, la guerra d'agost ha suposat majoritàriament un distanciament entre les respectives societats. La guerra ha reobert ferides del passat i dissipat encara més les memòries de certa coexistència i cooperació. El sentiment de víctima és profund i cada part veu al règim oposat com agressor potencial. A això s'afegeix l'escassetat d'espais i iniciatives de diàleg intercomunitari i la manca d'autocrítica i debats interns. Tot això contribueix a aprofundir l'eix de divisió i dificultar la creació d'un clima procliu a l'entesa i l'acord.

III. NAGORNO-KARABAKH: EL CAMÍ CAP A LA PAU?

Davant del cicle de tensió elevada que travessen els conflictes al voltant d'Abkhàzia i Ossètia del Sud, la situació actual al voltant del conflicte de Nagorno-Karabakh és ambivalent, variant entre una nova finestra d'oportunitat oberta que podria fer avançar més clarament el procés cap a la seva resolució, o els riscos, sempre

presentes, d'una deriva cap a un futur incert, del qual no quedaria exclosa la represa de la violència.

Des dels seus inicis el 1994, el procés de pau sobre el conflicte de Nagorno-Karabakh ha assegut a Armènia i Azerbaidjan, sota mediació del Grup de Minsk de l'OSCE, per buscar solucions a una disputa que va començar com un conflicte intern (encara que de dimensió internacionalitzada) i que va evolucionar a conflicte armat interestatal. Si bé encara hi ha divergències entre les parts sobre la naturalesa interna o internacional del conflicte, el format de negociacions adoptat és el de converses internacionals entre Armènia i Azerbaidjan, mediades per l'OSCE, amb consultes informals al règim de Nagorno-Karabakh.

El procés de pau afronta el doble repte de resoldre les causes de fons del conflicte, especialment l'espinesa qüestió de l'estatus final de l'enclavament de Nagorno-Karabakh, així com els conflictes sorgits com efectes de la guerra, principalment l'ocupació armènia de territoris adjacents a Nagorno-Karabakh, inclòs el corredor estratègic de Lachin, i el desplaçament massiu de població. Tot això en un complex tauler geoestratègic, sobre el qual es projecten agendes internacionals diverses. Tres plans de pau rebutjats per les parts el 1997, 1998 i 2001 van donar pas a una nova fase negociadora a partir de 2004, en el que s'ha vingut a anomenar el Procés de Praga. A diferència de la primera etapa, en la qual es va donar preferència a propostes de solucions globals, la perspectiva en la nova fase és més gradual, de passos successius encara si dins del compromís d'assolir solucions finals, és a dir, que "res està acordat fins que tot estigui acordat".

És en el marc del Procés de Praga que les parts semblen haver assolit en l'actualitat cert grau d'acord sobre els principis essencials que guiarien un acord posterior final, proposats inicialment el 2005 per l'OSCE a través de l'anomenat Document dels Principis Bàsics. Actualment, i malgrat el caràcter confidencial i secret amb que des dels seus inicis ha transcorregut el procés de pau, s'assumeix que existeix enteniment suficient que podria culminar en la signatura en un futur pròxim d'un acord sobre aquests principis, que aparentment inclouria: a) la retirada d'Armènia dels districtes adjacents a Nagorno-Karabakh b) garanties internacionals de seguretat, incloent el desplegament de forces internacionals de manteniment de la pau; c) un estatus transitori per Nagorno-Karabakh, que contempli garantia de seguretat i autogovern; d) un corredor que comuniqui Armènia i Nagorno-Karabakh; e) dret al retorn de la població desplaçada interna i refugiada, i d) una eventual votació que determinaria l'estatus final de Nagorno-Karabakh²⁰. Es tractaria per tant d'un pla inicial que combina tres de les fórmules freqüents de processos de pau en el món: "pau per territoris o pau per desocupació" (retirada dels territoris adjacents a Nagorno-Karabakh), "mesures de confiança" (desplegament de forces de pau, garanties de seguretat per Nagorno-Karabakh) i "fórmules d'autogovern" (eventual consulta sobre l'estatus final de l'enclavament)²¹.

Malgrat les dificultats que han acompanyat el procés de pau, s'ha generat durant 2009 cert optimisme pel que fa al moment actual. En principi, les parts estan més a prop d'un grau d'acceptació suficient per a un acord preliminar des del qual treballar cap a

²⁰ De Waal, T. Op. Cit.; International Crisis Group, Op. Cit., 2009.

²¹ Fisas, V. Op. Cit.

acords finals. Al seu torn, la guerra entre Rússia i Geòrgia de 2008 ha posat de manifest els efectes negatius per a la regió de les sortides militars i els riscos de les decisions unilaterals, augmentant al seu torn l'atenció internacional al problema de Nagorno-Karabakh i els esforços mediadors, inclòs d'actors regionals com Turquia o de Rússia. En aquest sentit, l'impuls al procés de normalització de les relacions diplomàtiques entre Turquia i Armènia podria estar tenint efectes positius sobre la regió –encara està per veure el seu abast definitiu-, en el sentit de prioritzar cert pragmatisme davant tabús històrics, de manera que s'estan projectant nous missatges, més positius, a les respectives opinions públiques. Tot i això, aquest procés turc-armeni és encara incipient i hi ha diversitat d'opinions sobre el seu impacte potencial al voltant de Nagorno-Karabakh.

En qualsevol cas, són molts els obstacles i factors de risc que durant més d'una dècada han acompanyat al procés de pau i que, tot i la finestra d'oportunitat oberta en l'actualitat, continuen presents en major o menor mesura. Destaca per una banda la fràgil situació en terreny, amb una situació inestable sense pau ni guerra. En aquest sentit, a diferència d'altres conflictes no resolts de l'àrea ex soviètica, la zona de conflicte al voltant de Nagorno-Karabakh no compta amb forces de manteniment de pau, i les garanties externes es limiten a competències limitades de l'OSCE a la supervisió l'alto el foc. Aquest és bàsicament un alto el foc autoregulat, amenaçat per freqüents violacions d'aquest. En aquest sentit, organitzacions com International Crisis Group estan alertant sobre un increment en la freqüència i intensitat dels incidents de seguretat al voltant de la línia d'alto el foc, que des de 1994 s'haurien cobrat més de 3.000 víctimes mortals, militars i civils²². Un escenari de terreny amb unes

²² International Crisis Group, Op. Cit., 2009.

30.000 tropes del costat armeni i una mica més a la zona àzeri, amb una línia de separació en la qual les trinxeres i les mines s'han aproximat en els darrers anys, i amb armes cada vegada més sofisticades en les dues mans, tampoc convida a l'optimisme.

La fragilitat inherent a un alto el foc autoregulat augmenta si es té en compte la retòrica bel·ligerant que ha dominat els discursos de les parts en conflicte, si més no cap a les seves opinions públiques. En aquest sentit, tot i que les parts han acceptat des de 1994 una via de solució política, al mateix temps el seu llenguatge bèl·lic sempre ha deixat oberta una porta a la via militar. Aquests discursos bel·ligerants en els seus fòrums nacionals contrasten amb els llenguatges més conciliadors cap a la comunitat internacional. Tampoc la carrera militar en la qual s'han sumit dos països dóna peu a un optimisme categòric. A més, l'Azerbaidjan travessa un període d'expansió econòmica gràcies al seu boom petrolífer, que ha afavorit cert enfortiment de la seva confiança nacional. Armènia, malgrat el seu aïllament majoritari en el pla internacional, es manté ferm en els seus principis i convençuda de la seva potència militar.

En la dimensió del procés de pau, són molts els obstacles. Entre ells, les dificultats d'aconseguir solucions a l'espinos tema de l'estatus final de Nagorno-Karabakh²³, sobretot tenint en compte l'abisme que separa les parts en la seva defensa aparentment irrenunciable del principi legal de la integritat territorial, per part de l'Azerbaidjan, i les aspiracions d'autodeterminació externa, per part d'Armènia i el règim armeni de Nagorno-Karabakh. Al seu torn, l'aïllament i separació de les societats armènia i àzeri, unit al secretisme del procés negociador i la retòrica de confrontació de les

²³ De Waal, T. Op. Cit.

seves elits polítiques ha resultat en imaginaris col·lectius de suma-zero, que fa difícil imaginar l'èxit de solucions intermèdies. Tradicionalment, el conflicte de Nagorno-Karabakh ha estat presentat per les respectives elits com una qüestió d'importància capital per a la salvaguarda de la identitat i sobirania nacionals, reforçant una dimensió- la identitària- que sol ser complexa de resoldre en els processos de pau. A més, ha estat un conflicte present des del procés d'independència d'Armènia i Azerbaidjan, que ha actuat com un element mobilitzador i aglutinador de les respectives societats. Ara, davant la finestra d'oportunitat oberta, hi ha una bretxa important de salvar entre la postura pro-negociació dels líders i els esquemes mentals de suma-zero amb que tradicionalment s'ha alimentat a les respectives societats.

La manera en què s'ha abordat l'etapa postbèl·lica en cada societat ha deixat escàs marge per l'autocrítica, la construcció de confiança, el diàleg i les iniciatives de construcció de pau no governamentals. En canvi, l'imaginari col·lectiu inclou importants ferides psicològiques, greuges històrics, principis absoluts i una estesa imatge de l'enemic. No és intranscendent recordar que el conflicte armat es va saldar amb més de 20.000 víctimes mortals, 50.000 ferits i més d'un milió de persones refugiades i desplaçades internes. A més, el procés de pau formal no ha involucrat a les seves respectives societats, ignorant tota possibilitat de debat intern i fins i tot dificultant, o no donant suport, les escasses iniciatives de pau de base. En general, segons assenyalen alguns centres, no existeix un moviment de pau de base²⁴.

²⁴ International Crisis Group. Op. Cit., 2009.

En definitiva, són molts els obstacles que envolten el procés de pau de Nagorno-Karabakh, tot i les circumstàncies favorables actuals. Això, unit a les experiències passades fallides, obliguen a una postura cauta respecte al horitzó futur. En qualsevol cas, l'ambivalència del procés i l'exemple immediat a Geòrgia dels riscos dels conflictes no resolts, fan necessari un impuls al compromís local i internacional amb el procés de pau.

IV. CONCLUSIONS

Una mirada regional al sud del Caucas posa en evidència la fragilitat d'aquesta zona en matèria de construcció de pau. L'acumulació de conflictes no resolts, amb més d'una dècada de negociacions, en un espai geogràfic tan limitat i amb tant de pes geoestratègic obliga a redoblar l'atenció local, regional i internacional sobre la conflictivitat i la recerca de la pau al Caucas sud. Sens dubte, la guerra rus-georgiana de 2008 ha tornat a situar la regió en l'agenda internacional, de la qual mai va haver de sortir. No obstant, la guerra ha afectat de manera diferent als diversos conflictes, observant dues dinàmiques diferents a la regió.

D'una banda, si els processos de pau d'Abkhàzia i Ossètia del Sud transcorrien amb nombroses dificultats abans de 2008, el nou escenari situa a ambdós conflictes en un nou "punt zero", en què ha quedat desmantellada l'arquitectura negociadora i els mecanismes dels règims de seguretat anteriors. Sorgeixen ara més dubtes sobre com abordar des d'un marc negociador encara en procés de definició una realitat que inclou més clarament diversos conflictes entrelaçats, interns i internacionals. A més, després de la guerra de 2008 s'han intensificat els obstacles ja presents anteriorment, com

ara la desconfiança entre les parts, la força dels fets consumats, les divergències sobre l'essència del conflicte i -per tant- sobre el format negociador, l'arrelat sentiment de víctimes en totes les parts, l'aïllament i falta de comunicació entre les societats, la imatge de l'enemic i el pes de la geoestratègia, per citar alguns. De fons, l'estatus final de les dues regions continua sent un escull difícil de resoldre, amb els riscos polítics, militars, humans, etc., Associats als llimbs legals. En definitiva, la perspectiva de pau al voltant de Abkhàzia i Ossètia del Sud és avui més incerta que ahir.

D'altra banda, davant del cicle conflictiu que caracteritza el moment present dels conflictes d'Abkhàzia i Ossètia del Sud, la situació actual en relació a Nagorno-Karabakh mostra una dinàmica diferent. Tot i la manca d'avenços substantius al llarg de més d'una dècada de procés negociar i malgrat les dificultats d'analitzar un procés en què ha predominat la confidencialitat i el secretisme, s'està actualment davant una finestra d'oportunitat per avançar en el llarg camí cap a la pau. Les parts en conflicte semblen haver assolit cert grau d'acord significatiu sobre els principis bàsics que permetrien negociar un posterior acord final. La guerra rus-georgiana ha generat cert ímpetu pel que fa a la necessitat i l'oportunitat present d'ancorar el procés de Nagorno-Karabakh a un camí clar de compromís amb la seva resolució pacífica. No obstant això, malgrat l'optimisme existent, són molts els obstacles que han dificultat, i continuen fent-ho, la consecució de la pau. Entre ells destaquen, les divergències fonamentals al voltant de l'estatus, la manca de voluntat política, el marc mental de suma-zero de les parts i, amb això, la por a una solució que impliqui o sigui interpretada com a pèrdua, la retòrica bel·ligerant de les parts davant les seves opinions públiques, la manca de debats interns, l'aïllament entre les diverses societats, la comoditat amb l'estatus-quo d'alguna de les

parts, la imatge de l'enemic, etc. Per tot això, encara si s'aconsegueix un acord preliminar sobre els principis bàsics, el camí fins a un acord definitiu serà difícil.

En definitiva, la regió del sud del Caucas passa per una etapa complexa, de dinàmiques contraposades en els seus diversos conflictes. En tot cas, tant en els escenaris d'oportunitat com de tendència conflictiva es requereix d'una major voluntat política per fer avançar els processos de pau així com d'esforços de construcció de la pau en els nivells de la societat civil. Les bretxes horitzontals (entre les parts en conflicte, tant a nivell polític com de base social) i verticals (entre elits i les seves pròpies opinions públiques) han de ser abordades si aspira a una pau sostenible a la regió.

BIBLIOGRAFIA

- Balencie, JM., La Grange, A. (Eds.) *Mondes Rebelles. Guérillas, Milices, Groupes terroristes*, Michalon, 2001.
_____, *Les Nouveaux mondes rebelles. Conflits, terrorisme et contestations*. Michalon, 2005.
- Broers, L. (Ed.) *The limits of leadership. Elites and societies in the Nagorny Karabakh peace process*. Accord, Conciliation Resources. 2005.
- Cohen, J. *A question of sovereignty. The Georgia-Abkhazia peace process*. Accord, Conciliation Resources. Septiembre de 1999.
- Escola de Cultura de Pau, *Barómetro sobre Conflictos y Construcción de Paz*, N°. 16, 17, 18, 19, 20, 21. 2008-2009. En <<http://escolapau.uab.cat/alerta/barometro.php>>.
- De Waal, T. *The Karabakh Trap. Dangers and dilemmas of the Nagorny Karabakh conflict*. Conciliation Resources. Febrero de 2009.
- Fisas, V. *Anuario 2009 sobre Procesos de Paz. Icaria*, 2009
- Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, *Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia Report*. Vol. I. Septiembre de 2009.
- International Crisis Group. *Nagorno-Karabakh: Getting to a Breakthrough*. Europe Briefing n°. 55. 7 de octubre de 2009.
_____, *Georgia – Russia: Still Insecure and Dangerous*, Europe Briefing, N°. 53, Junio de 2009.
_____, *Russia vs Georgia: The Fallout*, Europe Report N°.195, 22 de agosto de 2008.
_____, *Abkhazia: Ways Forward*. Europe Report N°. 179, 18 de enero de 2007.

_____, *Akhazia Today*, Europe Report n° 176, 15 de septiembre de 2006.

_____, *Georgia: Avoiding war in South Ossetia*, Europe Report N°. 159, 26 de noviembre de 2004.

- Van Tongeren, P., Van de Veen, H., Verhoeven, J. (Eds.)
Searching for Peace in Europe and Eurasia: An Overview of Conflict Prevention and Peacebuilding Activities. Lynne Reiner, 2002